



SJÄLVSTÄNDIGT ARBETE VID LTJ-FAKULTETEN
30 HP, AVANCERAD NIVÅ E
LANDSKAPSARKITEKTPROGRAMMET, ALNARP
SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET, SLU

HÅLLBAR UTVECKLING I SVENSK PLANERINGSPRAKTIK

- EN DISKUSSION KRING FÖRTÄTNING OCH ANDRA AMBITIONER

EVA-MARIE SAMUELSON 2010

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Området för landskapsarkitektur
Eva-Marie Samuelson, Landskapsarkitektprogrammet Alnarp, 2010

Hållbar utveckling i svensk planeringspraktik
- en diskussion kring förtätning och andra ambitioner

Sustainable development in Swedish physical planning
- a discussion about densification and other ambitions

Nyckelord: hållbar utveckling, täthet, blandstad, långsiktighet,
samhällsplanering, index

Keywords: sustainable development, density, mixed uses, long-term
thinking, physical planning, index

Handledare: Anders Larsson, Området för landskapsarkitektur,
SLU Alnarp

Biträdande handledare: Lisa Germundsson, Mark- och samhällsplanering,
LRF Skåne

Louise Andersson, Landsbygds- och samhällsbyggnadsavdelningen,
Länsstyrelsen i Skåne län

Examinator: Gunilla Lindholm, Området för landskapsarkitektur,
SLU Alnarp

Biträdande examinator: Eva Kristensson, Området för
landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Examensarbete i landskapsplanering, EX0546 - 30 hp
Nivå: Avancerad E

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Framsidan illustrerar en busshållplats i Seattle, USA
Foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-05-05

FÖRORD

Uppväxt i ett litet samhälle på den västgötska landsbygden hade jag skapat mig en svartvit bild av att stad är stad och land är land. Någon gråskala existerade inte fullt ut förrän jag under två månaders kontorspraktik hos LRF Skåne hösten 2009 gavs möjligheten att skriva en rapport om planering av tätortsnära landsbygd i Sverige och Danmark. Inblicken jag då fick i samhällsplanering öppnade mina ögon för sambandet mellan stad och land, att båda är delar i en större helhet. Genom att planera bebyggelse väl gynnar man inte bara staden och dess liv, utan även landsbygden, som produktionslandskap, som rekreationslandskap och som miljö att leva och verka i.

Idag talas det mycket om hållbar utveckling. Min nyfikenhet som landskapsarkitektstudent på väg ut i arbetslivet över vad begreppet hållbar utveckling innebär för samhällsplaneringen, för stad, land och gråskalan däremellan, ligger till grund för detta examensarbete.

Jag vill tacka mina handledare för ett gott samarbete och goda råd.

Anders Larsson, SLU Alnarp

Lisa Germundsson, LRF Skåne

Louise Andersson, Länsstyrelsen i Skåne län

Jag vill även rikta mitt varmaste tack till er som delat med sig av er tid och era tankar.

Jan-Olof Jönsson, Stadsbyggnadskontoret Malmö

Johannes Åsberg, YIMBY Göteborg

Kerstin Elias, Göteborgsregionens kommunalförbund (GR)

Lars-Eric Holmgren, Stadsbyggnadskontoret Lund

Lena Gerdtsen, Bygg och Miljö Svedala kommun

Ytterligare ett tack till föreningen Den Goda Jorden för ett intressant möte i Landskrona om jordbruksmarkens roll i samhällsplaneringen. Till sist vill jag även tacka de nära och kära som stöttat, kommit med synpunkter och förslag samt bidragit med foton som illustrerar arbetet.

Horred 2 november 2010

Eva-Marie Samuelson

ABSTRACT

If one looks at physical planning in Sweden today one can see that while talking about densification of existing development, reduced emissions and careful use of important land, urban sprawl is a fact with development of sheer residential districts in the urban edges and shopping malls in each and every municipality. As sustainable development is an essential goal for physical planning to strive towards, it is worth questioning if the direction of today's planning will lead to the goal.

A sustainable development can be seen as an obvious to goal aim at. In reality the aim means a hard and complex work. A surface efficient development is of importance for physical planning in Sweden as it is restrictive with use of new land, such as vital agricultural land. Because the perspective of sustainability is hard to pin down to one single stand on development density, new land is constantly claimed for development. Three different aspects of sustainability are often mentioned in the discussion; the ecological, the economical and the social. If the development of society shall be regarded as sustainable, it needs to be sustainable in an overall perspective combining the various aspects. At the same time large global changes are to be expected in the next decades, which put demands on restrictive land use.

This thesis approaches step by step the notion *sustainable development* and it's meaning for physical planning in Sweden. Initially the intentions of laws and governmental aims concerning the expression and how these are interpreted in planning visions are mentioned. The discussion continues on factors which will show complicate the strive to reach the goal. As restrictive land use is only one of several aspects of sustainability, further profits that can be gained from a denser, more surface efficient development are discussed as well. A hypothesis for this thesis was that an index model on density in a development could contribute to a clearer direction for sustainable planning, hence a tool like an index is discussed.

SAMMANFATTNING

Betraktar man fysisk planering i Sverige idag ser man att samtidigt som det talas om förtätning av befintlig bebyggelse, minskade koldioxidutsläpp och bevarande av betydelsefulla resurser, anläggs renodlade villaområden i ytterkant av befintliga samhällsstrukturer och externa köpcentra i var och varannan kommun. Då målet för samhällsplaneringen är en hållbar utveckling är det värt att ifrågasätta om riktningen på dagens planeringspraktiska arbete leder in i mål.

En hållbar utveckling kan ses som ett självklart mål att sträva efter. I praktiken innebär strävan mot målet ett komplext arbete. För svensk planeringspraktik är en yteffektiv bebyggelseutveckling på sina håll betydelsefull för att hushålla med viktiga markresurser såsom högklassig jordbruksmark. Då hållbarhetsperspektivet inte går att koncentrera till en enda fråga gällande täthet i bebyggelsestrukturen, tas ny mark ideligen i anspråk för exploateringssyfte. Ofta nämns tre olika aspekter att ta hänsyn till i hållbarhetsdiskussionen, den ekologiska, den ekonomiska och den sociala. För att samhällsutvecklingen ska kunna betraktas som hållbar behöver den vara hållbar ur ett helhetsperspektiv och förena ett antal skilda aspekter. Samtidigt väntas stora globala förändringar under de kommande decennierna, vilka ställer krav på resurshushållning.

Detta examensarbete tar stegvis ansats mot begreppet *hållbar utveckling* och dess innebörd för svensk samhällsplanering. Inledningsvis nämns något om de intentioner som lagar och statligt uppsatta mål ger kring begreppet samt hur de tolkas i visioner för det praktiska planeringsarbetet, fortsätter diskussionen sedan kring faktorer som visar sig försvåra arbetet med att nå uppsatta mål. Då resurshushållning endast utgör en hållbarhetsaspekt, diskuteras ytterligare eventuella aspekter som finns att utvinna ur en tätare, mer yteffektiv bebyggelseutveckling. En hypotes var vid examensarbetets start att en beräkningsmodell kallad täthetsindex skulle kunna bidra till en tydligare riktning för planeringspraktikens hållbarhetsarbete, varvid ett sådant verktyg diskuteras.

INNEHÅLL

FÖRORD	3
ABSTRACT	4
SAMMANFATTNING	5
INLEDNING	9
Bakgrund	11
Syfte	13
Mål	14
Material och metod	15
Avgränsningar	17
VAD ÄR SAMHÄLLSPLANERINGENS MÅL?	19
Vad säger lagen?	20
Miljö kvalitetsmål	21
Landskapskonventionen	22
Olika dimensioner av hållbarhet	22
ARBETET IDAG	25
Den täta blandstaden	25
Levande landsbygd	27
NÄR VISION OCH VERKLIGHET INTE MÖTS	29
Att bygga blandstad	29
Planprocessen	30
Ekonomi och politik	34
Drömmen om livet på landet	35
Konflikthantering	36
Historia och tradition	38
Det bilburna samhället	39
Att bygga bland befintlig bebyggelse	41
EN TÄTARE FRAMTID	45
...långsiktighet	46
...kvalitet	48
...hälsa	52
Men... ..	55
Kan vision bli verklighet med ett index?	59
DISKUSSION	69
Att styra mot en hållbar utveckling i politik och planering	69
Individens ansvar	71
Täthet och hållbarhet	73
Steg på vägen - arbetssätt och försök	75

KÄLLOR OCH LITTERATUR	79
Otryckta källor	79
Muntliga källor	79
Elektroniska källor	79
Tryckta källor och litteratur	82
FOTO OCH ILLUSTRATIONER	85

INLEDNING

Little boxes on the hillside
Little boxes made of ticky tacky
Little boxes on the hillside
Little boxes all the same
There's a pink one and a green one
And a blue one and a yellow one
And they are all made out of ticky tacky
And they all look just the same

And the people in the houses
All went to the university
Where they were put in boxes
And they came out all the same
And there's doctors and lawyers
And business executives
And they are all made out of ticky tacky
And they all look just the same

And they all play on the golf course
And drink their martinis dry
And they all have pretty children
And the children go to school
And the children go to summer camp
And then to the university
Where they're put in boxes
And they come out all the same

And the boys go into business
And marry and raise a family
In boxes made of ticky tacky
And they all look just the same
There's a pink one and a green one
And a blue one and a yellow one
And they are all made out of ticky tacky
And they all look just the same



Hur kan man i samhällsplaneringen svara på befolkningens behov vad gäller bland annat boende, utan att göra bilen till en förutsättning i vardagen?

BAKGRUND

Malvina Reynolds låt *Little boxes* från 1960-talet riktar med glimten i ögat kritik mot en utbredd, likartad villabebyggelse, där husen massproduceras och ser likadana ut gata upp och gata ner¹. Den har i modern tid använts som introduktionsmusik till tv-serien *Weeds*, vilken utspelar sig i Kalifornien och det var i tv-soffan framför serien jag hörde låten för första gången. För mig sätter den fingret på en problematik som berörs i samma stund som grävmaskinen sätter skopan i marken, nämligen hur man kan bygga för att undvika enformighet och stora avstånd tillika markanspråk bland bebyggelsen, samtidigt som man svarar på befolkningens efterfrågan vad gäller till exempel boende. Det amerikanska begreppet *Urban sprawl* används för att beskriva en bebyggelseutveckling som resulterar i ett glest, ytkrävande samhälle där bilen ofta är en förutsättning för att få vardagslivet att rulla. Urban sprawl kopplas gärna samman med Los Angeles i just Kalifornien, på grund av stadens utspridda karaktär. Begreppet har en negativ klang och är ett fenomen som man inom svensk samhällsplanering gärna vill undvika. Ändå finns tendenser som visar att utvecklingen går just i riktning mot urban sprawl.

1 Reynolds, Malvina. <http://www.lyricspedia.com/malvina-reynolds/little-boxes-lyrics/>, 2010-08-10

Under hösten 2009 gjorde jag kontorspraktik på Lantbrukarnas Riksförbund, LRF, i Skåne. Min huvudsakliga uppgift var att skriva en jämförande rapport om förutsättningarna för att skydda jordbruksmark i den fysiska planeringen i Sverige respektive Danmark, mot bakgrunden att danskarna antogs ha bättre möjligheter. Syftet var att i det långa loppet hitta nya vägar att gå och nya redskap att använda, för att säkerställa att jordbruksmark bevaras när samhällen växer. Situationen i Skåne är kritisk, där västra delen ligger under ett högt exploateringsstryck tack vare Öresundsregionens framväxt, samtidigt som marken klassas som landets bästa jordbruksmark och därmed besitter otroligt stora värden för svenskt lantbruk. Idag rullas villamattor ut i ytterkant av svenska städer och samhällen. Samtidigt byggs ständigt nya köpcentra, även de i ytterområdena. Många gånger är det just jordbruksmark som tas i anspråk för bebyggelsen. Den ytkrävande utvecklingen där bilen ses som en förutsättning i vardagen ger oundvikliga paralleller till urban sprawl.

I en tid när det talas mycket om hållbar utveckling, kan man ifrågasätta hållbarheten i en bebyggelseutveckling som tar viktiga markresurser i anspråk. År 2050 beräknas världsbefolkningen ha växt från dagens knappa sju till strax över nio miljarder invånare. Samtidigt visar prognoser att klimatförändringarna kan bidra med minskade produktionsmöjligheter med upp till trettio procent i Afrika och tjugo procent i Asien.² Om alla Jordens invånare ska kunna få mat i magen och tak över huvudet så krävs det att en långsiktig samhällsplanering tillämpas redan idag. En rapport visar att Sverige är ett av de länder i Europa som har störst andel hårdgjord



I stadens ytterkant uppstår lätt intressekonflikter mellan tillväxt och markhushållning.

2 <http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/fao/pressrelease/view/jordbruket-fram-till-2050-utmaningarna-som-kommer-329104>, 2010-08-10

3 ESPON, s 180

yta sett till fördelning per person³. Det tyder på att vi kan bättra oss när det gäller att hushålla med markresurser. Mark hårdgörs främst för bebyggelse och anläggning av vägar och andra trafikrelaterade ytor, såsom parkeringsplatser, därav torde förändringar eventuellt kunna göras i sådana strukturer.

När det ska diskuteras att ta mindre mark i anspråk och därmed öka effektiviteten på de redan ianspråktagna ytorna, är täthet ett nästintill oundvikligt begrepp. Täthet i bebyggelsestruktur, täthet i antal människor i ett område, täthet i andrum, det vill säga friytor mellan bebyggelsen. Inom samhällsplaneringen är problematiken med utspridd bebyggelse uppmärksammas och numera förespråkas att bygga inom redan bebyggda områden, genom såkallad förtätning. Skeptiker menar att det finns en risk i att kvaliteten sjunker i områden som förtätas, då det kan innebära att friytor likt grönområden bebyggs. Kvalitetsaspekten öppnar upp för frågor som *Hur tätt är lagom tätt?* och *Hur tätt är för tätt?* - viljan att undvika enformig och gles bebyggelse får inte gå överstyr.

Då det finns en vilja att bygga tätare, men tendenser bitvis visar en utveckling i en annan riktning, är det rimligt att fråga sig hur hela processen från vision till färdig bebyggelse ser ut, samt vilka faktorer som påverkar förloppet. Vilka grunddirektiv ger lagar och statligt uppsatta mål? Finns det övriga mål och visioner som kan betraktas som allmänt vedertagna? Hur arbetar man utifrån de förutsättningar som ges och vad är det som gör att man inte alltid når hela vägen fram? Kan förändringar göras? Vad finns att vinna och vad finns att förlora? En grundidé för detta examensarbete var att undersöka om man kunde tillföra ett nytt arbetsredskap i planeringsprocessen för att försäkra sig om att utvecklingen gick i önskad riktning. Tankar fanns hos mina handledare om en beräkningsmodell, ett *täthetsindex*, där specifika målvärden kopplade till bebyggelsetätheten för ett område kunde förutbestämmas och därmed användas som underlag för såväl diskussion som praktiskt arbete och senare även vid granskning. Under arbetets gång har indexdiskussionen emellertid hamnat i skymundan av grundläggande diskussioner som jag ansett nödvändiga att föra, för att kunna landa i frågan om en ny beräkningsmodell som ett eventuellt verktyg. Fokus ligger istället på vad begreppet *hållbar utveckling* innebär för samhällsplaneringen, sett ur ett svenskt perspektiv. Vilka målsättningar finns kring en hållbar samhällsutveckling och hur kan de uppnås?

SYFTE

Med detta examensarbete vill jag föra en diskussion kring aktuella frågor i samhällsplaneringen, med fokus på en hållbar utveckling. Många stora, globala förändringar väntas ske under vår egen livstid och då hållbar

utveckling är starkt kopplat till långsiktighet, menar jag att det är viktigt att vi redan i dagens planeringspraktik planerar in framtiden. Arbetet syftar dels till att uppmärksamma frågor som resurshushållning och minskat bilberoende, dels till att diskutera människans välmående under utvecklingen av sin omvärld kopplat till fysisk och mental hälsa, då jag anser att det är högst angeläget för en hållbar utveckling att befolkningen mår väl.

Arbetet ämnar att uppmärksamma utmaningar som samhällsplaneringen möter och skapa en förståelse för planeringspraktisk problematik, dels för läsarens skull, dels för min egen skull som student på väg ut i arbetslivet. Då den fysiska samhällsutvecklingen delvis verkar gå i en oönskad riktning sett till de paralleller som kan dras till urban sprawl, är intentionen att identifiera orsaker till varför utvecklingen går i oönskad riktning. Därmed syftar arbetet även till att studera vilka grundförutsättningar som ges i lagar och statligt uppsatta mål, samt hur man tolkar dessa och arbetar utifrån dem i praktiken. För att vidga resurshushållningsperspektivet, vilket handlar om att ta mindre mark i anspråk och därmed öka effektiviteten på de ytor som tas eller redan har tagit i anspråk, kommer det även att tryckas på övriga vinster som finns att hämta genom att bygga mindre utspritt. Diskussionen om en tätare bebyggelsestruktur kommer i sin tur att nyanseras av ett antal varningstecken att ta i beaktande vad gäller förtätning. Slutligen ska möjligheterna undersökas om huruvida ett nytt verktyg, en beräkningsmodell kallad täthetsindex, skulle kunna underlätta planeringsprocessen genom att råda bot på identifierade problem och uppfylla ett eventuellt upplevt behov.

Då uppmärksammandet av problem innebär en underliggande förhoppning om framtida problemlösande handlingar, kommer arbetet stundtals att ges en något propagerande ton. Syftet är att läsaren ska inse vikten av förändring, där jag anser att rådande förhållanden är i stort behov av att ifrågasättas, för att samhällsutvecklingen ska anses vara hållbar.

MÅL

Att föra en diskussion kring bebyggelsestrukturens betydelse för en hållbar utveckling, med fokus på svenska förhållanden kopplat till ett globalt sammanhang.

Att identifiera och diskutera problem vilka bidrar till att den fysiska samhällsutvecklingen stundtals går i en oönskad riktning.

Att diskutera lösningar på identifierade problem rörande planeringspraktik, varav ett underlag ska skapas för eventuellt framtagande av ett beräkningsbaserat verktyg kopplat till yteffektivitet, kallat täthetsindex.

Målgrupp för arbetet är de som strävar efter en god samhällsutveckling, studenter, privatpersoner och aktörer vilka önskar sätta sig in i problematiken kring hållbarhet i planeringspraktiken.

MATERIAL OCH METOD

Underlaget till detta examensarbete har samlats in från flera olika håll. En viktig källa som haft stor inverkan på arbetets slutliga utformning, utgör de inspirationssamtal jag fört med ett antal aktörer med olika roller inom svensk samhällsplanering. Totalt rör det sig om sex samtal, varav tre har förts med kommuntjänstemän, samliga verksamma i sydvästra Skåne. Varje samtal har utformats individuellt. Diskussionsunderlag har inför samtalen med kommuntjänstemännen i huvudsak skapats utifrån respektive kommuns översiktsplan. Övriga samtal har utgått från en mer allmän diskussion kring utmaningar inom svensk samhällsplanering, rörande förtätning och andra ambitioner kopplade till en hållbar utveckling.

De tre kommunerna – Svedala, Lund och Malmö, ligger alla i den expansiva Öresundsregionen. Tanken med att välja såpass geografiskt närstående kommuner var att lättare kunna avgöra huruvida andra faktorer än avstånd skapar eventuella skillnader dem emellan. Planerarna i dessa kommuner möter dagligen utmaningar vad gäller tillväxt kontra resurshushållning, då stora delar av kommunernas hittills obebyggda mark utgörs av högklassig jordbruksmark. Samtliga tjänstemän arbetade på stadsbyggnadskontoret eller motsvarande och var väl insatta i planeringsprocessen på sin arbetsplats. Efter att jag tagit kontakt via e-mail och telefon, sågs vi på respektive kommunala avdelning för att diskutera frågor som visioner om tillväxt, utmaningar de stöter på under planprocessens gång, befintliga verktyg de använder sig av, grönstrukturens roll och idéer om ett eventuellt tillskott i verktyglådan i form av ett täthetsindex.

Vid två tillfällen tog jag tåget till Göteborg för att träffa aktörer som arbetar med planeringsfrågor utanför den kommunala sektorn. Det första av alla samtal fördes med en representant från den partipolitiskt oberoende nätverket YIMBY Göteborg. Jag kom i kontakt med dem via e-mail, efter att jag googlat och funnit några intressanta debattinlägg rörande hållbar utveckling på deras hemsida. Gemensamt för medlemmarna i YIMBY är att de vill föra samhällsplaneringen i en riktning de tror på; namnet har de hämtat från uttrycket Yes in my backyard. Samtalet utformades som ett lunchmöte på stan och som första inspirationssamtal passade denna lättsamma utformning bra. Jag fick öppnade ögon för ett antal problem i planeringspraktiken som uppmärksammades under vår diskussion, samt goda tips på hur jag skulle kunna arbeta vidare med litteratur och nya kontakter. En sådan kontakt fanns på GR, Göteborgsregionens

kommunalförbund, vilket mynnade ut i ytterligare en givande långlunch i Göteborg. GR arbetar mycket med regionala frågor, varav flera planeringsfrågor lyftes ur sitt kommunala sammanhang under samtalet. Även olika aktörers roll och möjlighet att påverka diskuterades, då jag fick hjälp att betrakta planeringen från ett utifrånperspektiv. Att överhuvudtaget vidga perspektivet från Skåne upp till Göteborg kändes viktigt för att få en mer allmän, heltäckande bild av situationen för svensk samhällsplanering, då kommunerna i sydvästra Skåne befinner sig i en för landet unik situation.

Det sjätte och sista inspirationssamtalet ägde rum på Alnarp med en av mina två biträdande handledare under arbetet, Louise Andersson från Länsstyrelsen i Skånes landsbygds- och samhällsbyggnadsavdelning, för att få en bild av Länsstyrelsens bild av rådande utmaningar. Biträdande handledare har även Lisa Germundsson från LRF Skånes mark- och samhällsplaneringsenhet varit. Dessa utomstående kontakter skapades under min kontorspraktik på LRF 2009 och de kom att bli närvarande även under examensarbetet. Syftet med samarbetet finns i det gemensamma intresset kring långsiktig, hållbar planering och hushållande med viktiga markresurser. Handledare från SLU har Anders Larsson, områdeschef för område landskapsarkitektur varit. Vid två tillfällen har ett gemensamt möte med samtliga handledare anordnats i Alnarp, övrig kommunikation har mestadels skett via e-mail.

Utöver inspirationssamtalen har en litteraturstudie gjorts. Litteraturen har varit av blandad karaktär och med varierande inriktning. Såväl en licentiatavhandling som rapporter, tidsskriftartiklar, facklitteratur, PDF-filer samt ett program från Sveriges Radio P1 har använts som underlag. Syftet har varit att täcka in ett brett kunskapsområde, delvis med fokus på människans välmående i sin omgivning, som ett komplement till den mer praktiska inriktningen på hållbarhetsdiskussionen som erhållits genom inspirationssamtalen. Noggranna anteckningar kring varje källa har förts in i ett Word-dokument, som slutligen resulterat i ett nytt dokument där de utefter källa numrerade anteckningarna delats in under rubriker utefter det slutgiltiga arbetets disposition. Tanken med detta system var att lättare kunna väva samman de olika källorna samt att lättare hitta tillbaka till huvudkällan när ett bekant påstående dök upp i huvudet. Litteraturstudien har i huvudsak utförts i min privata bostad, vilket även gäller för sammanställningen av det slutgiltiga arbetet.

AVGRÄNSNINGAR

Examensarbetet har avgränsats till svenska förhållanden. Inspirations-samtalen har fysiskt varit begränsade till sydvästra Skåne och Göteborg, men det betyder inte att diskussionerna som förts vid mötena varit begränsade till samma geografiska områden. Intentionen har varit att föra en diskussion kring hållbar fysisk planering i Sverige, inte bara Skåne. När frågan om bevarande av jordbruksmark som resurs berörs, begränsas dock frågan i första hand till landets södra del, eftersom intressekonflikterna mellan expansion och lantbruk där är som mest påtagliga. Att bygga goda miljöer och spara på resurser är emellertid viktigt i hela landet och det finns övriga resurser än jordbruksmark att värna om, som skog och vatten, även om det är just jordbruksmarken som hamnar något i fokus här. Den fördelningen är medveten, delvis på grund av tidsbegränsningen som gör att examensarbetet inte kan bli hur omfattande som helst, men också på grund av samarbetet med LRF Skåne och skånska Länsstyrelsen, då jordbruksmarken utgör en stor del av Skåne och är en betydande resurs för hela Sverige.

Då examensarbetet är inriktat mot landskapsplanering har fokus lagts just på planeringsprocessen och den fysiska planeringens möjligheter att bidra till en långsiktig och hållbar samhällsutveckling. Ytterligare faktorer som ekonomi, handel, politik och juridik, för att nämna några exempel, har endast berörts på ytan.

I arbetet har ansatserna rörande framtagandet av en eventuell beräkningsmodell som ett nytt verktyg, ett täthetsindex, främst gällt att ta fram ett grundligt underlag. En utveckling av en sådan beräkningsmodell i till exempel ett geografiskt informationssystem (GIS) har inte ingått i arbetet, som istället begränsar sig till ett sådant verktygs eventuella möjligheter och risker samt faktorer för verktyget att ta hänsyn till.

Tidsmässigt har arbetet varit begränsat från vårterminens start 2010, till presentationstillfället 17 september 2010. Tidsbegränsningen har till stor del påverkat hur stor samt på vilket djup en litteraturstudie kunnat utföras. Det finns mycket intressant skrivet i de ämnen detta examensarbete berör, men jag har emellertid valt att erhålla en något bredare än djupare inblick i litteraturen med förhoppning om att få fram en mer heltäckande bild av vad begreppet hållbar utveckling innebär för svensk planeringspraktik.

VAD ÄR SAMHÄLLSPLANERINGENS MÅL?

Hållbar utveckling är ett begrepp som nästan börjar bli urvattnat. Vad menar vi? Begreppet myntades i slutet av åttiotalet i den så kallade Brundtlandrapporten, som togs fram på uppdrag av FN. Rapportens definition av hållbar utveckling är en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra framtida generationers möjligheter att tillgodose sina behov.⁴

Idag används begreppet i många olika sammanhang och det är lätt att fastna i detaljer. I det långa loppet handlar det om att vi vill ha en god omvärld att leva i och en god omvärld att lämna över till kommande generationer, precis som Brundtlandrapporten förespråkar. Det handlar om att hushålla med resurser som jordbruksmark för produktion och naturområden för rekreation. Det handlar om att skapa trevliga miljöer där vi trivs och vill vara. Miljöer där även nästkommande generationer kan och vill leva.

När begreppet täthet används i samma mening som hållbar utveckling, höjs lätt oroad ögonbryn. En bild av människor samlade i täta städer, packade liksom sardiner i höghus, är för många föga tilltalande. Som det kommer visa sig ingår många aspekter i en hållbar utveckling, med människans välmående i centrum, vilket inte får glömmas bort. Centralt för att vi ska uppnå ett långsiktigt bärkraftigt samhälle är samtidigt att vi i samhället minskar energianvändningen och hushåller bättre med ändliga resurser⁵.

Tät bebyggelse kan definieras och erhållas på många olika sätt. I en hållbar utveckling är yteffektivitet bara en av flera aspekter.



4 http://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd15/media/backgrounder_brundtland.pdf, 2010-04-21

5 Boverket, 2008, s 8

VAD SÄGER LAGEN?

Fysisk planering i Sverige styrs först och främst av plan- och bygglagen, PBL. Tidigt i denna förespråkas en planering som ger goda och långsiktigt hållbara livsmiljöer, så väl för oss idag som för kommande generationer.

*”Denna lag innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att med beaktande av den enskilda människans frihet främja en samhällsutveckling med jämlika och goda levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.”*⁶

PBL (1987:10) 1 kap. 1 §

En tätare bebyggelsestruktur står som alternativ till en glesare, utspridd bebyggelse som tar mycket mark i anspråk. När det kommer till hushållande med mark förespråkar PBL långsiktighet och beaktning av markens kvaliteter.

*”Mark- och vattenområden skall användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företråde skall ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning...”*⁷

PBL (1987:10) 2 kap. 1 §

*”Planläggning skall, med beaktande av natur- och kulturvärden, främja en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Även en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror skall främjas. En god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens skall främjas...”*⁸

PBL (1987:10) 2 kap. 2 §

En stor del av landets högkvalitativa jordbruksmark finns i nära anslutning till tätorter⁹. Då tillväxt traditionsenligt skett i tätorternas ytterkanter, riskerar jordbruksmark att tas i anspråk för nyexploatering. I västra Skåne ställs intressekonflikten mellan tillväxt och bevarande av god jordbruksmark på sin spets, då denna just nu kraftigt expansiva region är belägen på landets

6 <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870010.HTM>, 2010-08-10

7 <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870010.HTM>, 2010-08-10

8 <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870010.HTM>, 2010-08-10

9 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 33

högst klassade odlingsmark som är viktig ur produktionssynpunkt¹⁰. Ur rekreationssynpunkt är jordbruksmarken svårtillgänglig, där spelar ofta tätortsnära skogsområden istället en betydande roll. Plan- och bygglagen hänvisar i avseendet om hänsyn till jordbruksmark samt skogsmark även till miljöbalken.

*”Jord- och skogsbruk är av nationell betydelse. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett rationellt skogsbruk.”*¹¹

MB (1998:808) 3 kap. 4 §

MILJÖKVALITETSMÅL

1999 antog Sveriges riksdag 15 miljö kvalitetsmål. Sedan dess har det tillkommit ytterligare ett mål. De idag 16 målen syftar till att främja människors hälsa, värna om den biologiska mångfalden och naturmiljön, ta till vara kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena, bevara ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga samt trygga en god hushållning med naturresurserna. Miljö kvalitetsmålen ska nås inom en generation, för de flesta målen innebär det att de ska vara uppfyllda till år 2020.¹²

Flera av miljö kvalitetsmålen påverkas direkt eller indirekt av hur vårt samhälle planeras och utvecklas. Störst aktualitet för samhällsplaneringen har mål nummer 15, God bebyggd miljö:

*”Städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden skall tas till vara och utvecklas.”*¹³

Boverket, som ansvarar för miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö, menar att målet är mycket svårt eller rent av omöjligt att nå till 2020¹⁴.

10 Länsstyrelsen i Skåne län, 2009, s 26; Länsstyrelsen i Skåne län, 2006 b, s 11

11 <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.htm#K3>, 2010-08-10

12 <http://www.miljomal.nu/Om-miljomalen/>, 2010-08-10

13 <http://www.miljomal.nu/15-God-bebyggd-miljo/>, 2010-08-10

14 <http://www.miljomal.nu/15-God-bebyggd-miljo/>, 2010-08-10;

Boverket, 2007, s 24

LANDSKAPSKONVENTIONEN

Landskapskonventionen, egentligen den europeiska landskapskonventionen, är framtagen med syfte att förbättra skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap. Den syftar även till att främja det europeiska samarbetet kring landskapsfrågor. Hur långt de europeiska länderna har kommit i sitt arbete med landskapskonventionen varierar. Det första steget är att landet signerar konventionen och därmed säger att det vill gå med. Steg två är att ratificera den, vilket innebär att man för in konventionens intentioner i landets lagstiftning och politik. Sverige har än så länge bara skrivit på. Riksantikvarieämbetet har arbetat på uppdrag av regeringen med ett förslag till hur landskapskonventionen kan genomföras i Sverige.¹⁵

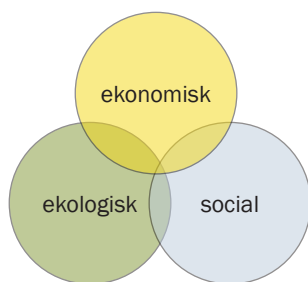


Landskapskonventionen syftar till bättre skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap.

OLIKA DIMENSIONER AV HÅLLBARHET

En utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra framtida generationers möjligheter att tillgodose sina behov är hållbar. Människan står i fokus. Även om vi talar om att värna om planeten och dess resurser så är det främst för våra behovs skull. Våra behov påverkar den fysiska utvecklingen av planeten och dess utveckling påverkar våra framtida behov. Vi lever i symbios med Jorden och de resurser den erbjuder. I en hållbar planering måste det synas. Vi kan inte fortsätta att ta av resurserna utan att noga tänka igenom vilka konsekvenser det kan få för framtida generationer såväl som för naturtillgångar och växt- och djurliv.

15 www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/europeiska_landskapskonventionen.html, 2010-08-10



Det finns många aspekter av hållbarhet att förena i planeringen, varav den ekonomiska, den ekologiska och den sociala ofta diskuteras.

Att naturen ska klara av de påfrestningar vi utsätter den för kan ses som en ekologisk dimension av hållbar utveckling. En andra dimension som är vanligt förekommande i hållbarhetsdebatten är den sociala. En hållbar utveckling handlar inte bara om överlevnad utan också om kvalitet i tillvaron. Vi strävar idag efter en samhällsutveckling som erbjuder goda livsmiljöer. De ska vara bra för oss men även för kommande generationer. Omgivningarna bör tillfredsställa grundläggande behov som socialt umgänge, trygghet och rekreation.

En tredje dimension i en hållbar utveckling utgör den ekonomiska. Ett samhälle måste planeras så att det inte får förödande följder för varken privata eller offentliga finanser. Tillgångarna på olja håller på att sina och i takt med att resurserna minskar kan priset på fossila oljeprodukter väntas stiga. Att köra bil som drivs på bensin eller diesel kommer troligtvis bli mycket kostsamt, vilket kan ses som ett exempel på vad som bör beaktas i en ekonomiskt hållbar samhällsplanering. Ytterligare exempel på hållbarhetsaspekter är den kulturella och den estetiska.¹⁶

ARBETET IDAG

Lagar, mål och direktiv reglerar och påverkar arbetet för varje enskild kommun, då de svenska kommunerna har vad som kallas för *planmonopol*¹⁷. En kommun ansvarar för att ta fram det planmaterial som krävs inom dess gränser, översiktsplan och detaljplaner, och de har stor kontroll över utformningen¹⁸. Något krav på regional planering finns inte i dagsläget. Kommunernas planarbete har därmed stor betydelse för en hållbar utveckling. De anses vara de viktigaste aktörerna för att vi ska nå miljökvalitetsmålet *God bebyggd miljö*¹⁹. Utgångspunkten generellt sett för en kommuns planarbete är dock inte att uppfylla miljökvalitetsmålen specifikt, utan målen bakas in som resultat att sträva efter i arbetet för kommunens utveckling, trevnad och överlevnad²⁰.

Länsstyrelsen fungerar som en kommunikatör mellan staten och kommunen då de för en dialog med kommunerna kring deras planarbete. De tar även fram underlag som ska fungera som stöd för kommunerna i planläggningen och granskar planer som är under framtagande. Länsstyrelsen bevakar statens intressen och i vissa frågor kan de kräva att en plan bearbetas vidare om de anser att tillräcklig hänsyn inte har tagits. En sådan fråga utgör bland annat hälso- och säkerhetsaspekter som t.ex. buller, medan hushållande av mark är en bedömningsfråga som länsstyrelsen inte kan ställa konkreta krav på, såvida marken inte tilldelats särskilt skydd, t.ex. i form av riksintresse²¹.

DEN TÄTA BLANDSTADEN

Plan- och bygglagen ställer krav på att varje kommun ska ha en översiktsplan, vilken ligger till grund för de detaljplaner som tas fram inom kommunen. Översiktsplanen visar planerna för framtida markanvändning och bebyggelseutveckling²². I översiktsplanen presenteras även framtida mål och visioner för kommunen i fråga. Ur Göteborgs översiktsplan från 2009 framgår det att kommunen strävar efter att skapa en tät och blandad

17 Länsstyrelsen i Skåne län, 2006:1, s 9

18 PBL 1 kap. 3 §, <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870010.HTM>, 2010-08-10

19 Boverket, 2007, s 65

20 Boverket, 2007, s 115

21 http://www.lansstyrelsen.se/skane/amnen/Samhallsplanering/Oversiktsplan/Halsa_och_sakerhet.htm; <http://www.lansstyrelsen.se/skane/amnen/Samhallsplanering/Oversiktsplan/Riksintressen.htm>, 2010-08-10

22 <http://www.lansstyrelsen.se/skane/amnen/Samhallsplanering/Oversiktsplan/>, 2010-08-10

stad²³. De är långt ifrån ensamma om att ha ett sådant mål. Förtätning, särskilt av stadskärnorna, har blivit något av en trend²⁴. Blandstaden har blivit ett allmänt begrepp i planeringssammanhang och står som vision för många förtättningsprojekt²⁵.

I USA har en rörelse kallad *New Urbanism* växt fram som en motreaktion på glesa, funktionsseparerade bebyggelsestrukturer med långa avstånd och stora markanspråk för biltrafik. Nyurbanisterna förespråkar ett traditionellt stadsbyggande som tenderar att dras till sin spets i den grad att stilen kritiserats för att vara nostalgisk. Grundidén är dock en blandad, koncentrerad bebyggelse som gynnar gång-, cykel- och kollektivtrafik samt det sociala livet. De nyurbanistiska idéerna har uppmärksammats inom arbetet för en hållbar samhällsutveckling. Området Jakriborg ligger invid pendeltågsstationen i Hjärup mellan Malmö och Lund och sägs karaktäriseras av ideal hämtade ur *New Urbanism*.²⁶

Att som nyurbanisterna förespråkar koncentrera bebyggelse för att gynna möjligheterna till en välfungerande kollektivtrafik är ett vanligt förekommande mål i dagens visioner om den täta blandstaden. Helsingborg, Lund och Svedala är exempel på skånska kommuner som alla strävar efter en stationsnära utveckling, där tåget spelar en viktig roll i planeringen²⁷. I Skåne och Göteborgsområdet sker olika typer av regionalt arbete, där kollektivtrafikens utveckling utgör en viktig fråga²⁸. Initiativ till regionalt arbete finns även på andra håll i landet. Man talar om regionförstoring, där ett mål är att invånare lätt rör sig inom regionen, till exempel mellan bostad och arbete. Regionförstoring kan bidra till att minska trycket på innerstäder och gynna tillväxt i deras kranskommuner.²⁹

I Stockholm har en trängselskatt införts med syftet att minska biltrafiken i staden och därmed skapa en bättre miljö³⁰. Trängselavgifter kan dock ses som en lokal lösning på ett globalt problem och är därmed inte ultimat³¹. Om målet är att minska bilanvändningen borde samhällen rimligtvis utformas för ett minskat bilberoende i sin struktur.



Jakriborg mellan Malmö och Lund, karaktäriseras av ideal från New Urbanism.

23 Översiktsplan för Göteborg – sammanfattning, 2009, s 11

24 Boverket, 2007, s18

25 Länsstyrelsen i Skåne län, 2008, s 38-40

26 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s16

27 ÖP 2010 – en strategisk översiktsplan för Helsingborgs utveckling, s 14;
Lars-Erik Holmgren, 2010-03-11; Lena Gerdtsson, 2010-03-22

28 <http://www.skane.se/templates/Page.aspx?id=139378>, 2010-08-10;
Kerstin Elias, 2010-04-08

29 ESPON, s 256

30 <http://www.stockholm.se/trangselskatt>, 2010-08-10

31 SR P1, 2009-12-08

LEVANDE LANDSBYGD

Man talar idag även om en levande landsbygd som ett mål att sträva mot. Tendenser till motsatsen, en död landsbygd, finns då lokala livsmedelsbutiker tvingas slå igen, underlag för barnomsorg saknas och arbetsgivare flyttar sina verksamheter till mer centrala lägen. En tätare planering behöver inte missgynna en levande landsbygd. Det finns ett samband mellan stad och land, båda är delar i en större helhet och de definierar varandra³². Genom att planera bebyggelse väl gynnar man inte bara staden och dess liv, utan även landsbygden, som produktionslandskap, som rekreationslandskap och som miljö att leva och verka i. Såväl små som stora orter kan må bra av att utgå från en tät bebyggelsestruktur.

*Då kundunderlaget sviktar
kan det vara svårt för
lokala livsmedelsbutiker på
landsbygden att överleva.*



NÄR VISION OCH VERKLIGHET INTE MÖTS

Visioner, liksom lagar och miljömål, förespråkar hushållande med markresurser. Den täta blandstaden statuerar ofta en målbild att sträva mot. Samtidigt har det visat sig att Sverige är ett av de länder i Europa som har störst andel hårdgjord yta per person, vilket tyder på att det inte byggs så tätt som man kan, vill och har intentioner till³³.

Västra Skåne är inne i en expansiv fas. Beräkningar på Öresundsregionens tillväxt uppskattar att fram till år 2025 kan befolkningen väntas öka med upp till en kvarts miljon invånare, varav en stor del av dessa tros flytta till västra Skåne³⁴. Trycket är stort. Ironiskt nog är denna expansiva zon belägen på landets bästa åkermark, varav hushållande med markresurser borde vara av högsta prioritet. Ändå visade en analys av de skånska översiktsplanerna från år 2006 att fyrtiofyra procent av de totala exploateringsplanernas markanspråk utgjordes av åkermark, varav cirka hälften av denna areal är åkermark av högsta klass³⁵.

Hammarby Sjöstad i Stockholm är ett stort, nutida stadsbyggnadsprojekt som fått mycket uppmärksamhet. Ett centralt beläget hamn- och industriområde omvandlas nu till en ny stadsdel och projektet kan därmed ses som en förtätning i större skala. Till vilken grad Hammarby Sjöstad är en tät blandstad kan diskuteras. Husen må ligga tätt och rymma många invånare, men frågan är hur blandad befolkningen är, då goda inkomster är en förutsättning för att bo här³⁶.

Varför talar resultaten mot visionerna? Städerna och tätorterna i Skåne är långt ifrån ensamma om att nagga på jungfrulig mark i sina utkanter i exploateringssyfte och Hammarby Sjöstad är bara ett av flera nybyggda områden med likartade hus för en ekonomiskt välmående befolkning. Vilka faktorer styr över den faktiska utvecklingen som gör att visioner alltför ofta går stick i stäv med verkligheten?

ATT BYGGA BLANDSTAD

I många kommuners översiktsplaner kan man läsa att de strävar efter att utveckla täta blandstäder, men vad är en blandstad? Vilka funktioner är det man vill blanda, och varför? Många verkar ha fastnat för bilden av blandstaden i form av en småskalig kvartersstad med verksamheter i bottenplan

33 ESPON, s 180

34 Länsstyrelsen i Skåne län, 2009, s 26

35 Länsstyrelsen i Skåne län 2006 b, s 4

36 Olsson (red), 2009, s 15

och lite olika färg, form och höjd på husen, men räcker det för att skapa en blandad stad? Bilden av den täta blandstaden kan ses som alltför enformig³⁷. Att många nybyggda områden är likartade beror dock inte rent och skärt på att kommunala planerare och politiker fastnat för en och samma pittoreska målbild. Vi har en väldigt storskalig byggtradition i Sverige³⁸. Den svenska byggbranschen domineras idag av ett fåtal stora företag, vilket gör att samma företags lösningar ses om och om igen, på olika platser i landet³⁹.

Förtätningsprojekt, där verksamhetsområden omvandlas till områden för boende och visst stadsliv, är populära idag. Tidigare nämnda Hammarby Sjöstad i Stockholm är ett exempel, Västra Hamnen i Malmö är ett annat. När verksamhetsområden ska omvandlas till bostadsområden, rensar man gärna bort alla verksamheter innan bostäderna byggs⁴⁰. Det gör att omvandlingstiden blir ganska lång och resultatet blir ett område med likartad arkitektur, likvärdiga boendekostnader och en homogen åldringstakt.

PLANPROCESSEN

Det är inte utan anledning som ett fåtal stora byggföretag dominerar den svenska marknaden. Som det ser ut idag är planprocessen lång och tidsuppfattningen för byggstart svår, mycket på grund av överklaganden. Stora företag har råd att beställa hem material och vänta in jobben, vilket sällan är möjligt för en mindre entreprenör.⁴¹ Plan- och bygglagen är under omarbetning och ett mål med nya PBL är att förkorta planprocessen, vilket skulle gynna de mindre företagen inom byggsektorn⁴². En nackdel med att ett fåtal stora aktörer dominerar byggbranschen, utöver enformigheten i utförandet, är att dessa aktörer får stor makt, utan att egentligen ha något givet ansvar för landets samhällsutveckling⁴³.

Varje kommun ska med jämna mellanrum ta fram en översiktsplan, vilken visar kommunens mål och visioner samt planer på framtida användning av marken inom kommunens gränser. De detaljplaner som sedan arbetas fram ska baseras på direktiven i översiktsplanen. Det finns dock ett antal omständigheter som gör det svårt att alltid styra utvecklingen i den riktning som översiktsplanens intentioner visar.

37 Kerstin Elias, 2010-04-08

38 Olsson (red), 2009, s 13

39 ESPON, s 225

40 Länsstyrelsen i Skåne län, 2008, s 31

41 Johannes Åsberg, 2010-02-18

42 <http://www.sweden.gov.se/sb/d/12958>, 2010-08-10

43 Kerstin Elias, 2010-04-08

Eftersom översiktsplanen inte är juridiskt bindande för efterföljande beslut, är den vägvisande, men inte slutgiltig⁴⁴. En detaljplan får strida mot direktiven i översiktsplanen, om skälen anses vara goda nog. Det blir en uppskattningsfråga från fall till fall och ett avgörande om på vilken nivå ribban ska ligga när det gäller lovgivande och avslag.

Till skillnad från översiktsplanen är en antagen detaljplan juridiskt bindande. En detaljplan reglerar bebyggelsemiljöns utformning och kan upprättas för ny sammanhållen bebyggelse, för byggnad som får betydande påverkan på omgivningen, för befintlig bebyggelse som behöver regleras samt för parkmark.⁴⁵ Mark utanför städer och tätorter, som skog och åkermark, kan inte detaljplaneläggas, såvida de inte ska bebyggas. Då man räknar på grönyta inom ett detaljplanelagt område, kan missvisande resultat fås när mark tidigare utanför området detaljplaneras och adderas. Om antalet kvadratmeter som görs till grönyta i det ianspråktagna området läggs till summan av det totala detaljplanelagda områdets grönyta ser det ut som att grönytefaktorn ökar. I själva verket är det områdets hårdgjorda yta som växer, medan tillväxten på grönytefaktorn visar den del som bevarats av den ursprungliga, ofta gröna, marken.

Då långt ifrån all mark är kommunalt ägd, kan planer smidas varma, men utan ett gott samarbete med markägaren kan inga planer genomföras. Expropriationslagen tillåter kommunen att mer eller mindre tvinga till sig mark för exploatering, men det ger känsliga situationer och rättigheten används sällan⁴⁶. Tvärtom kan också en kommun hamna i en situation där de, istället för att se sina planer förbli ogenomförda, får se en utveckling som inte går i linje med deras planer. Att vara lantbrukare i dagens Sverige kan vara en olönsam företagsamhet. Det händer att lantbrukare, tillika markägare, av olika anledningar väljer att sälja mark till intresserade exploitörer, vilket är exempel på vad som kan leda till oplanerad utveckling. Det är fortfarande upp till kommunen att ge bygglov och kring beslutet spelar flera aspekter in, men det kan vara svårt att sätta hårt mot hårt.

En regional planeringsenhet, som ser till ett helhetsperspektiv för ett större område, kan tänkas fungera som ett stöd för varje specifik kommun i det fysiska planeringsarbetet. Något krav på regional planering finns alltså inte i svensk lagstiftning idag. Initiativ till regionalt och mellankommunalt arbete finns, långt fram ligger Region Skåne och GR, Göteborgs kommunalförbund. Generellt skulle dock det regionala arbetet kunna

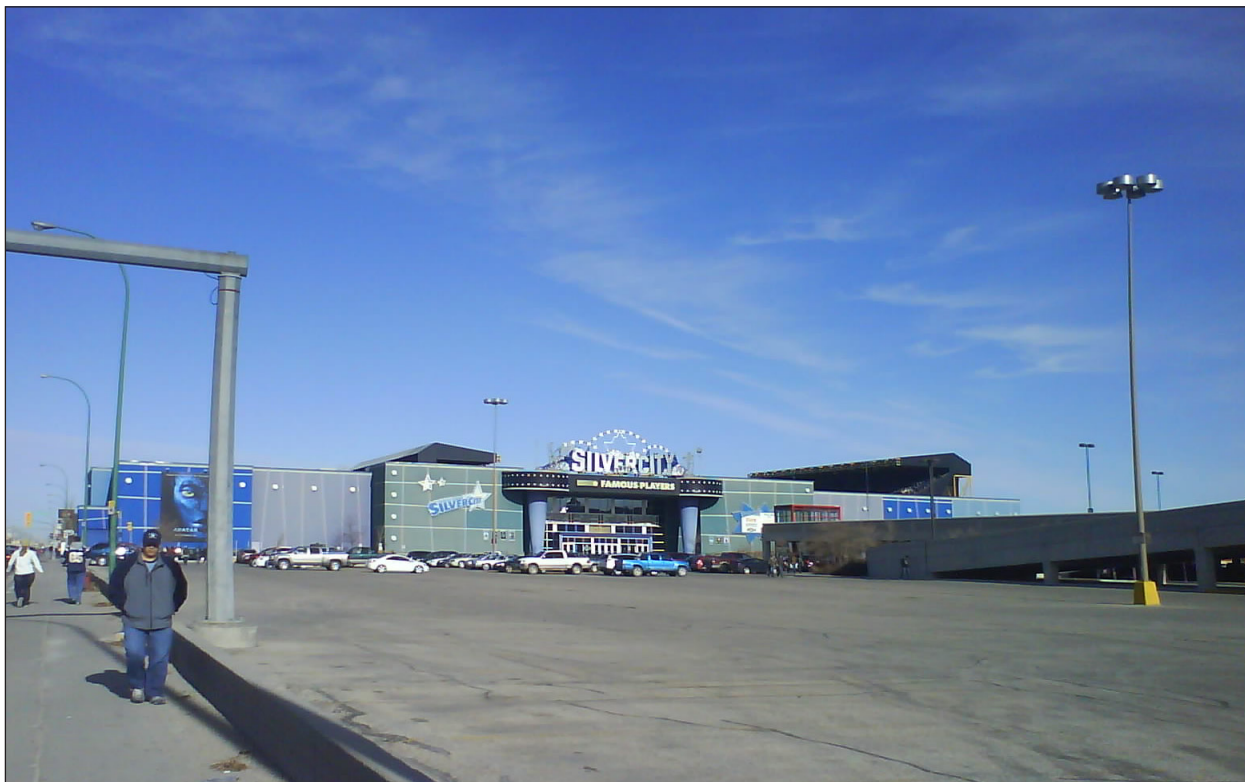
44 Länsstyrelsen i Skåne län, 2006 a, s 11

45 Qviström (red), 2008, s 98

46 <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19720719.htm>, 2010-08-10

öka kraftigt i landet, då varken landskap eller befolkning tar någon större hänsyn till kommungränsernas dragning.

Ett antal regler och normer styr utformandet av byggnader samt rummet mellan dem. Boverket ger ut en regelsamling för byggande, BBR, vilken innehåller föreskrifter för bland annat byggnaders buller- och brandskydd, hygien, hälsa och miljö⁴⁷. Faktorer som ljusinsläpp, luftkvalitet och ljudnivå påverkar inte bara byggnadernas konstruktion, utan också hur de placeras i förhållande till varandra. I planeringen har problem ofta blivit hanterade genom att skapa avstånd, tillräckligt långt bort från en industri har till exempel bullerfrågan ansetts vara löst⁴⁸. Givetvis påverkas den fysiska tätheten i ett samhälle av sådan planering. Det händer även att bebyggelse än idag präglas av SCAFT, en handbok för trafikplanerare som togs fram på 60-talet⁴⁹. SCAFT förespråkade en bilanpassad stad med uppdelning, såväl mellan funktioner i samhället som mellan trafikslag⁵⁰.



Parkeringsplatser tenderar att skapa stora hål i bebyggelsestrukturen.

47 <http://www.boverket.se/Bygga--forvalta/Bygg--och-konstruktionsregler-ESK/Boverkets-byggregler/Allmant-om-BBR-/>, 2010-08-10

48 Länsstyrelsen i Skåne län, 2008, s 12

49 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 36

50 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 13

Många planerare brottas även med normer för parkeringsplatser. Redan på 1950-talet började svenska trafikplanerare att hämta inspiration från USA och beräkningarna för framtida bilinnehav per invånare blev väl tilltagna. För såväl bostäder som detaljhandel ställdes krav på parkeringsplatser, så kallade parkeringsnormer.⁵¹ I bland annat Malmö och Lund ser man nu över parkeringsnormerna, vilket kan ses som ett led i riktningen mot ett mer bilfritt samhälle, men som också möjliggör skapandet av en tätare stad, då markparkeringar tenderar att bilda stora hål i bebyggelsestrukturen⁵².

Länsstyrelsen bevakar frågor som hälsa och säkerhet, bland mycket annat, i samhällsplaneringen. Det är viktigt att den dialog länsstyrelsen och kommunerna för sinsemellan fungerar och att båda parter har en förståelse för vad till exempel olika verksamheter innebär. För att undvika att länsstyrelsen blir en mellanhand mellan kommun och verksamhet, är det även viktigt att det finns en god dialog direkt mellan kommun och berörda företag⁵³. Många verksamheter har idag en relativt låg bullerpåverkan och tillsammans med konstruktionsmöjligheter gör det att stora avstånd ofta är onödiga. Boverket har tillsammans med Naturvårdsverket, Räddningsverket och Socialstyrelsen utarbetat allmänna råd kallade *Bättre plats för arbete*, där rekommendationer för skyddsavstånd ges. De värden som ges är dock riktmärken, förutsättningarna på varje specifik plats måste vägas in.⁵⁴ Utan dialog finns en risk att otillräcklig kunskap leder till att man i planeringen tar till i överkant för att vara på den säkra sidan och att onödigt stora avstånd därmed skapas, vilket försvårar skapandet av en tät blandstad.

Enligt Plan- och bygglagen ska kommunernas översiktsplaner hållas aktuella⁵⁵. En uppföljning av arbetet för miljömålet *God bebyggd miljö*, som gjordes av Boverket 2007, visade dock att många kommuner utgick från översiktsplaner framtagna på 1990-talet. Även om de uppdaterats under åren är översiktsplanerna säkerligen i behov av en kraftig bearbetning.⁵⁶ Att ta fram en ny översiktsplan kräver dock mycket arbete och resurser, vilket kan bli avgörande för ett eventuellt framställande, då många kommuner brottas med nedskärningar och besparingar⁵⁷. Underlag som kartmaterial och statistikuppgifter kan innebära stora investeringar⁵⁸.

51 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 4-12

52 Lars-Erik Holmgren, 2010-03-11; Jan-Olof Jönsson, 2010-03-16

53 Länsstyrelsen i Skåne län, 2008, s 37

54 Länsstyrelsen i Skåne län, 2008, s 36

55 PBL kap 1 § 3, <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870010.HTM>, 2010-08-10

56 Boverket, 2007, s 116

57 Boverket, 2007, s 22

58 Boverket, 2007, s 120

Länsstyrelsen har som granskande myndighet även i uppgift att bevaka statliga intressen som hushållande av markresurser i samhällsplaneringen⁵⁹. Viss mark kan tilldelas skydd, i form av till exempel naturreservat eller riksintresse. Skydden ökar länsstyrelsens möjligheter att förhindra obefogad exploatering, det vill säga bebyggelse som skulle skada de värden som det skyddstilldelade området besitter. Vad gäller god jordbruksmark finns idag dock inget skydd att tilldela, för att säkerställa den som produktionsresurs. Att klassa god jordbruksmark som riksintresse är inte möjligt, då staten anser att de bestämmelser som finns i miljöbalken bör vara tillräckliga för att förhindra att värdefull jordbruksmark går förlorad för produktion⁶⁰.

Enligt miljöbalken får brukningsvärd jordbruksmark endast tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk⁶¹. Då miljöbalken, precis som plan- och bygglagen, öppnar upp för avväganden kan högklassig jordbruksmark tas i anspråk för bebyggelse, så länge det finns en god motivering. Som utvecklingen ser ut idag, tycks villaområden och externa köpcentra vara väsentliga samhällsintressen där man släpper på restriktionerna om markhushållning.

EKONOMI OCH POLITIK

Även om kommuner har stora visioner och höga ambitioner kring miljöfrågor och hållbar utveckling, kommer ekonomisk tillväxt i slutändan gärna i första hand. Långsiktig planering som hushållande av markresurser kan lätt hamna i skuggan av de vinster som anses komma med till exempel externa handelscentra.⁶² Arbetstillfällena, konsumtion inom kommunens gränser och en vilja att besvara ett upplevt intresse väger tungt när beslut om eventuella etableringar ska fattas.

Etableringar som görs på vad som anses vara bästa läget inom en kommun, kan ses som märkliga när man lyfter dem till ett regionalt sammanhang. Utan ett regionalt planeringssystem behöver dock inte kommunerna se längre än till sitt eget bästa, vilket resulterar i att många kommuner strävar efter samma saker istället för att komplettera varandra. De många etableringarna av externa köpcentra runt om i landet kan ses som ett exempel på detta.

59 http://www.lansstyrelsen.se/skane/amnen/Samhallsplanering/Lansstyrelsens_roll_i_planeringen.htm, 2010-08-10

60 SOU 2009:45, s 143

61 <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.htm#K3>, 2010-08-10

62 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 30

Befolkningstillväxt kopplas gärna samman med attraktivitet och är något många kommuner vill uppnå. För att åstadkomma inflyttning samt undvika utflyttning, gäller det att identifiera behov och efterfrågan hos kommuninvånarna. För kommunala politiker är intresset av att besvara invånarnas önsknings stort, för att få fortsatt förtroende att styra i fullmäktige. Snabba resultat kan vara viktiga, då en mandatperiod bara sträcker sig över fyra år, och långsiktigheten i beslut rörande fysisk planering kan därmed bli lidande⁶³.

Uttrycket 'Villa, Volvo och vovve' är inte gripet ur luften - många drömmer om att bilda hem och familj, gärna i ett eget hus utanför staden.



DRÖMMEN OM LIVET PÅ LANDET

Barnfamiljer bildar en stor grupp i samhället. Det finns en stark tro om vad de vill ha. *Villa, Volvo och vovve* är ett uttryck som inte är gripet helt ur luften. Faktum är att många drömmer om ett eget hus utanför staden, där de kan bilda familj och låta sina barn växa upp i en trygg miljö⁶⁴. Livet utanför staden ger en lösning på flera problem som den kopplas samman med, som oljud, föroreningar och kriminalitet⁶⁵. Men det egna huset har också blivit en symbol för familjelycka och kärlek⁶⁶.

För att svara mot efterfrågan av egna hem byggs områden med friliggande villor i städernas utkanter och kranskommuner. Då markpriserna är lägre i dessa perifera lägen är tomtstorlekarna generellt sett mer frikostiga än i centrala lägen⁶⁷. Resultatet av dessa villaområden blir en gles bebyggelsestruktur med en likartad befolkning som ofta väljer att resa med bil, då den glesa strukturen inte skapar ett underlag för kollektivtrafik som blir konkurrenskraftig nog⁶⁸.

63 Louise Andersson, 2010-04-06

64 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 26

65 Bell et al., 1978, s 366

66 Svenska Naturskyddsföreningen, s 26

67 Svenska Naturskyddsföreningen, s 27

68 Svenska Naturskyddsföreningen, s 38



För att svara på efterfrågan av egna hem byggs idag områden med likartade villor i städernas utkanter och kranskommuner.

Att stadskommuner försöker hålla kvar en medelklass som tenderar att flytta ut till kranskommunerna, kan ses som ytterligare en anledning till varför många projekt i städerna ger likartade resultat⁶⁹. De försöker skapa ett attraktivt alternativ till villan utanför staden, och även här verkar bilden av vad som är önskvärt vara tydlig.

KONFLIKTHANTERING

Det finns ofta en motvilja till exploateringsprojekt. Skeptikerna kan placeras i den så kallade NIMBY-gruppen, vilket står för *Not in my backyard*. NIMBY-effekten sätter fingret på en konfliktgrund, där folk menar att de inte är mot förändringar, bara de själva slipper påverkas.

I förtätningsprojekt är eventuella skeptikers ovilja ofta kopplad till en rädsla för att parker och andra grönytor ska bebyggas⁷⁰. Genom att växa utåt med hjälp av nya markanspråk, kan man undvika de konflikter som kan komma vid tillväxt genom förtätning⁷¹. Vad som gärna glöms bort vid beslut om exploatering i utkanterna av städer och tätorter, är de konflikter som kan uppstå där istället. När bostadsbebyggelse sprids ut i landsbygdens jordbrukslandskap, skapas inte sällan konflikter mellan djurhållande lantbrukare och deras nya grannar⁷². Naturliga följder av lantbrukarens verksamhet, som flugor och lukt, kan bli avgörande faktorer för lantbruksföretagets framtid. Boende har en allmänt undanträngande egenskap i tillämpning och rättsverkan i förhållande till verksamhet⁷³.

69 Johannes Åsberg, 2010-02-18

70 Stähle, 2005, s 3

71 Johannes Åsberg, 2010-02-18

72 Svala, 2009

73 Boverket, 2008, s 20

För att den täta staden ska bebos av en blandad befolkning, behöver den erbjuda alternativ inom storlek såväl som prisklass och upplåtelseform. Hyreslägenheter attraherar gärna en lite mindre välbeställd befolkning, som studenter eller unga vuxna, vilka ännu inte är redo att slå sig till ro eller saknar ekonomisk möjlighet att äga sin bostad. Bostadsrätter attraherar i sin tur generellt sett ofta en mer välställd, något äldre befolkning. Genom att blanda upplåtelseformer är chansen större att människor som är i olika stadier i livet och har olika ursprung möts, vilket ökar risken för konflikter. Ett sätt att hantera denna konfliktrisk är helt enkelt att inte blanda upplåtelseformer i en byggnad.

En tät blandstad öppnar inte bara upp för fler konflikttillfällen, utan innebär också en mer komplicerad planprocess. En stor plan med flera funktioner som bostäder, arbetsplatser och handel, kan lättare fastna i planhanteringen, än en mindre, renodlad plan med enbart bostäder⁷⁴. Många områden planeras fortfarande enligt principen att funktionsseparera, då det är enklast och gör det lättare att sälja byggrätter⁷⁵. Att många detaljplaner tas fram på uppdrag och bekostnad av exploatörer, påverkar säkerligen också utformningen, då man vill bibehålla en god relation kan det vara svårt att komma med krav⁷⁶.

Naturliga följder av lantbruksverksamhet, som lukt och flugor, riskerar att bli stora konfliktgrunder om bostadsbebyggelse sprids ut bland landsbygdens jordbruksföretag.



74 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 27

75 Olsson (red), 2009, s 13

76 Boverket, 2007, s 49

HISTORIA OCH TRADITION

Under 1800-talet ökade Sveriges befolkning markant. Då det effektiviserade jordbruket krävde mindre arbetskraft och ångmaskinens introduktion öppnade upp för friare placering av industrier, sökte sig såväl fabriker som arbetskraft till städerna. Städernas omfång ökade dock i liten grad, istället blev de allt tätare. I de fattigare stadsdelarna ledde den kraftiga inflyttningen till extrem trångboddhet och svåra sanitära problem.⁷⁷ Stadsbyggnadsideal för att komma till rätta med den ohälsosamma staden växte fram. Under 1920-talet uppkom modernismen och med den började indelningen av samhället efter funktioner. Arbete, fritid och boende skulle separeras, och ytterligare ett led i att utveckla stadens välfärd var att få in ljus, luft och grönska. Städerna glesades ut med modernismens funktionalistiska ideal, men det sågs inte som ett problem, kollektivtrafik och den framtida allmänna bilen skulle föra befolkningen över avstånden. I flera svenska städer genomfördes stora, samordnade rivningar av äldre bebyggelse för att möjliggöra omstrukturering.⁷⁸

Den en gång ohälsosamma, täta staden har lett till en tradition av glesare bebyggelsestruktur i svensk samhällsplanering. Även om den glesa strukturen ofta gör det svårt att avgöra var staden slutar och landsbygden börjar, finns en tydlig mental bild av stad kontra landsbygd hos en stor del av befolkningen. Sverige har under en lång tid varit ett utpräglat landsbygdssamhälle och ett eget boende utanför staden, helst med egen trädgård, ses av många som den naturliga boendemiljön⁷⁹. Färre är de som ser sig som stadsbor, även om ett ökat intresse att bo i staden nu märks bland barnfamiljer⁸⁰. Traditionen av det egna hemmet utanför staden och synsättet på det som det rätta boendet, har påverkat bebyggelseutglesningen⁸¹.

Staden ses i viss mån fortfarande som en ohälsosam livsmiljö, mycket på grund av oljud och förorenad luft⁸². Industriens buller och utsläpp må ha minskat, medan den bilburna trafiken har ökat. Parker och andra grönytor ses som gröna lungor i den hårdgjorda stadsmiljön och uppskattningen av dem blir tydlig då rädslan att förlora dem vid bebyggelseförtätning ofta skapar konflikter⁸³. En bävan över att föra utvecklingen i en negativ riktning och en tro att osunda livsmiljöer skapas genom att åter bygga tätare, försvårar förtätning.

77 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 7-8

78 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 9-13

79 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 26

80 Louise Andersson, 2010-04-06

81 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 26

82 Bell et al., 1978, s 366

83 Stähle, 2008

Arbetsmarknaden har fortsatt att utvecklas i städerna och idag är den huvudsakligen placerad i städer och tätorter. Utanför, på landsbygden, har marken kommit att bli betraktad som resurs för framtida exploatering, snarare än som resurs för produktion⁸⁴. Detta synsätt har påverkat den fysiska samhällsutvecklingen, då hushållningen med mark för produktionssyfte hamnat i skuggan av exploateringsintresset.

Efter andra världskriget har stora förändringar skett i svenskarnas livsstilar och idag finns en rad varianter på hushållssammansättningar. Singelhushåll, studentlägenheter, föräldrar som separerat – hushållen som varje familj upptar blir fler och vi tar därmed mer plats. En undersökning visar att boendetätheten i de större svenska städerna minskade med en tredjedel mellan 1960 och 1995, samtidigt som ytan ökade med sjuttio procent. En glesare bebyggelsestruktur är delvis anledningen till den kraftiga ökningen, men det faktum att hushållen blivit fler och att vi vant oss vid mer yta per person spelar också in.⁸⁵ Hushållen används idag främst som rena bostäder. Få kvinnor är numera hemmafruar, de har istället ett arbete utanför hemmet, liksom de flesta män. Det resulterar i att områden bestående av i huvudsak bostäder till stor del töms på folk under allmän arbetstid.⁸⁶

DET BILBURNA SAMHÄLLET

När bilen var ny i samhället var det nog knappast någon som anade att dess framfart skulle komma att påverka växthuseffekten och klimatet på Jorden i den grad som man idag diskuterar. Den svenska samhällsplaneringen har genom åren sett bilen som ett viktigt element och givit den gott om utrymme. Idag, när den inverkan som bilens fossila utsläpp har på vår omvärld är allmänt känd, är det många som ser bilen som en naturlig del av sitt liv och som troligtvis anser sig ha svårt att klara sig utan den.

Bilen används i många svenskars vardag och samhället är i hög grad anpassat efter dess rikliga förekomst. Exempelvis finns möjlighet till skatteavdrag för bilresor till och från arbetet och många arbetsgivare erbjuder gratis bilparkering för sina anställda⁸⁷. Ett samhälle påverkas kraftigt av en bilberoende befolkning. Utöver de faktum att luften förorenas och klimatet påverkas så drabbas det sociala livet hårt. När befolkningen rör sig från dörr till dörr, inneslutna av bilens kaross, sker betydligt färre möten mellan individer än vad en resa till fots, med cykel eller kollektivtrafik skulle ge.

84 Qviström (red), 2009, s 5-6

85 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 36-37

86 Johannes Åsberg, 2010-02-18

87 http://www.skatteverket.se/privat/svarpavanligafragor/avdrag/privatarbetsresor_faq/jagkorbiltillmittarbetevilketavdragkanjagfa.5.10010ec103545f243e80001517.html, 2010-08-10

Ett myllrande gatuliv, som gärna kopplas samman med en tät blandstad, försvåras av bilens rikliga förekomst.

Som en följd av det höga vardagliga brukandet av bilen, har ett stort antal externa köpcentra etablerats i Sverige. Under de senaste tjugo åren tycks tillväxten ha ökat explosionsartat. Från att 1992 motsvara åtta procent av detaljhandelns totala omsättning i landet, beräknades externhandelns andel av omsättningen ha passerat trettio procent år 2006⁸⁸. De externa köpcentren, som tenderar att anläggas i utkanterna av städer och tätorter, har till och med benämnts 1990-talets bidrag till svensk stadsbyggnadskonst⁸⁹. Trots att centrens lägen ofta ligger såpass avsides att bilen kan ses som ett måste för att handla där, upplever många att de tjänar ekonomiskt på att handla på köpcentrens stormarknader, då till exempel kiloprisen på färskvaror ofta är pressade⁹⁰.

I första hand verkar det inte vara cityhandeln som drabbas av den ökade handeln i köpcentren. Istället är det primärt handeln i mindre centrala lägen, som stadsdelscentrum, förortstorg och centrum av mindre tätorter som tar stryk. Mellan 1990 och 2003 minskade antalet dagligvarubutiker i Sverige med nitton procent.⁹¹ Förlusten av matvarubutiken i ett mindre samhälle är inte ett steg i rätt riktning för strävan efter en levande landsbygd. Fortsätter tillväxtkurvan över externa köpcentra att stiga i höjden lär det



Ett myllrande gatuliv, vilket den täta blandstaden gärna kopplas samman med, försvåras av det faktum att många resor idag sker från dörr till dörr med bil.

88 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 40

89 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 16

90 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 27

91 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 40

bara vara en tidsfråga innan även cityhandeln blir märkbart lidande. En utökad lagprövning för etablering av externhandel, utöver dagens prövning enligt PBL, skulle kunna ge hårdare restriktioner och minska tillväxten⁹².

Biltrafiken kräver stora statliga satsningar på infrastruktur, vilken i sig har stor påverkan på den fysiska strukturen i samhället. Parkering på höjden i form av parkeringshus eller parkering under mark kan fungera som lösningar på de strukturella problem som markparkeringar skapar, men de är dyrare alternativ och utesluts inte sällan därför.

Tillåts bilen att spela en alltför stor roll i samhällsplaneringen kan det resultera i fenomenet *urban sprawl*. Avstånd anses då inte längre spela någon större roll. Boende i utbredda villaområden, barriärer av stora trafikleder och handel koncentrerad till externa köpcentra gör det svårt att klara sig utan bil för att uträtta de enklaste ärenden och vardagsbestyr.⁹³

I den svenska samhällsplaneringen finns idag en tendens till *urban sprawl*⁹⁴. Det är en utveckling som går emot visionerna om levande landsbygd och tät blandstad. Att skapa ett bilberoende samhälle är inte en hållbar utveckling, varken ekonomiskt, ekologiskt eller socialt. För att föra utvecklingen i en hållbar riktning krävs en insikt om problematiken hos allmänheten och en öppenhet för förändringar i deras vardag. Som det ser ut idag finns dock en tröghet i svenskarnas vilja att ändra livsstil när det gäller transportsätt såväl som konsumtion⁹⁵.

För att kollektivtrafik ska vara ett attraktivt alternativ till bilen, är en förutsättning att den anslutande bebyggelsen skapar ett tillräckligt stort underlag av resenärer. Satsningar på exploatering kring utbyggd kollektivtrafik riskerar att hamna i en hönan-eller-ägget-situation, det vill säga en fråga om vad som ska komma först för att föda det andra. I Lunds kommun planerar man att öppna upp Simrishamnsbanan för persontåg och exploatera stationsområdena⁹⁶. Frågan om vilken satsning som ska komma först är i fallet högst aktuell.

ATT BYGGA BLAND BEFINTLIG BEBYGGELSE

Att bygga bland befintlig bebyggelse, det vill säga att förtäta, är lättare sagt än gjort. I staden är markpriserna generellt sett höga och ju färre tomterna att förtäta på blir, ju större växer sig deras prislappar. Bostadspriserna riskerar tillslut bli ohållbara i de centrala lägena och en möjlig utveckling

92 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 30

93 Rådberg, 2003 a, s 37

94 SR P1, 2009-12-08

95 Boverket, 2007, s 24

96 Lars-Erik Holmgren, 2010-03-11

är att byggnaderna istället fylls med kontorslokaler. En följd av stadens höga markpriser är att bostadsutvecklingen söker sig till billigare marker i mer perifera lägen.⁹⁷

Att skapa blandning i en befintlig bebyggelsestruktur är komplicerat. Staden domineras ofta av höga hus med verksamhetslokaler och lägenheter, medan de flesta mindre tätorter till stor del består av villabebyggelse. Att bryta upp strukturer för att undvika fortsatt utglesning och för att skapa blandning och variation, kräver nytänkande, mod och en god medborgardialog.

97 Rådberg, 2003 a, s 36

EN TÄTARE FRAMTID

Flertalet faktorer leder till att det många gånger byggs glesare och mindre blandat än vad kommuners översiktsplaner har intentioner till. Långt ifrån alla beror på den faktiska planprocessen. Vad spelar det för roll? Vad gör det om vi svenskar tar lite mer plats per person än snittet i övriga Europa? Vi är ju relativt få och mark har vi gott om, kan det tyckas.

Ett huvudsyfte med den fysiska planeringen är att den ska styra utvecklingen i en hållbar riktning. Begreppet *hållbar utveckling* från 80-talets Bruntlandrapport är idag allmänt i planeringssammanhang. För att det inte ska bli slentrianmässigt kan det ibland vara bra att ifrågasätta vad som menas med en hållbar utveckling. Enligt Bruntlandrapporten innebär det en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra framtida generationers möjligheter att tillgodose sina behov⁹⁸. Äventyras möjligheterna genom att vi bygger glest och till viss del funktionsuppdelat?

Tyvärr är svaret på frågan ja. När skånska översiktsplaner visar på att ta stora andelar högklassig jordbruksmark i anspråk för bebyggelse, samtidigt som produktionsmöjligheterna inom jordbruket beräknas minska med så stora andelar som trettio procent i Afrika och tjugo procent i Asien, äventyrar vi framtida generationers möjligheter att tillgodose sina behov⁹⁹. De skånska åkerarealerna kan tyckas vara små i ett globalt sammanhang, men inte desto mindre viktiga. Försäljningsvärdet av skåniskt lantbruk uppgår till en tredjedel av det svenska jordbrukets, och då är skogen oräknad¹⁰⁰. Inom en snar framtid, där globala produktionsmöjligheter inom jordbruket drastiskt minskar, samtidigt som världsbefolkningen kraftigt ökar, är det troligt att den skånska jordbruksmarken går från att vara en nationell till en global resurs.

Även om landets högst klassade jordbruksmark bara finns i Skåne, finns problemet med att god jordbruksmark bebyggs även på övriga håll i Sverige. Mellan 1998 och 2005 bebyggdes jordbruksmark i samtliga Sveriges län. Störst andel mark som togs i anspråk för bebyggelse och vägar togs i Skåne, följt av Västra Götaland och Halland. Totalt under dessa år handlar det om

98 http://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd15/media/backgroundunder_brundtland.pdf, 2010-08-10

99 Länsstyrelsen i Skåne län, 2006 b, s 4; <http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/fao/pressrelease/view/jordbruket-fram-till-2050-utmaningarna-som-kommer-329104>, 2010-08-10

100 Länsstyrelsen i Skåne län, 2009, s 16

3150 ha svensk jordbrukmark, alltså 31,5 miljoner kvadratmeter land.¹⁰¹ Om man uppskattar att en kvadratmeter vete kan resultera i en och en halv limpa bröd, så är det många limpor och andra jordbruksbaserade produkter som livsmedelsindustrin gått miste om under dessa år¹⁰².

Att bygga blandat påverkar nödvändigtvis inte hur det hushålls med markresurser, men utgör emellertid en viktig del i en hållbar utveckling. Tre dimensioner sägs ofta utgöra grunden till en hållbar utveckling, den ekonomiska, den ekologiska samt den sociala dimensionen. Minst lika viktig som överlevnadsaspekten är kvalitetsaspekten, det vill säga att det samhälle som byggs skapar goda miljöer för befolkningen att bo, verka och leva i. Miljöer där även nästkommande generationer kan och vill leva. Utan en god social dimension kan inte samhället anses vara hållbart. Att skapa blandning kan ge stora vinster för det sociala livet, likaså att bygga tätare.

Det finns fler vinster att hämta. En fysiskt mer sammanhållen bebyggelseutveckling kan ge fördelar tillika utesluta nackdelar och därmed bidra till en tätare – det vill säga mer hållbar – framtid. Nyckelbegrepp i hållbarhetsprocessen, vilka kan kopplas samman med fysisk struktur såväl som blandning av olika slag, är...

...LÅNGSIKTIGHET

En hållbar utveckling tar riktning mot framtiden och långsiktighet i en hållbar samhällsplanering kan därför ses som en självklarhet¹⁰³. Att hushålla med markresurser är, som tidigare påpekat, en viktig del i arbetet för att säkra en god framtid för oss och nästkommande generationer. Ju tätare och mer sammanhållen bebyggelseutvecklingen är, ju mer obebyggd mark kvarstår. Tillgång på mark och inte minst vatten är ett växande världsproblem¹⁰⁴. Med en klok och långsiktig samhällsplanering kan Sverige få en allt viktigare roll i lösningen på denna problematik, då andra länders tillgångar blir allt mindre. Därmed kan man också se en framtida ekonomisk vinning i markhushållningen, då efterfrågan på avkastningen från lant- och skogsbruk kan väntas öka. Efterfrågan på mark för framställning av bioenergi lär också öka i takt med att fossila bränslen ska ersättas med biobränsle. Bevarande av odlingsmark runt städer och tätorter är dessutom en förutsättning för lokalproduktion av livsmedel¹⁰⁵.

101 http://www.jordbruksverket.se/download/18.e1469c10f5834b42b80005191/Exploat+jordbruksmark_061214.pdf, 2010-08-10

102 <http://www.dengodajorden.se/index.php?s=8+hg+mj%C3%B6l>, 2010-08-10

103 ESPON, s 230

104 Boverket, 2008, s 28

105 ESPON, s 186



Genom att korta in avstånden mellan bebyggelsen kan kostnader för underhåll som sophämtning och snöröjning minska.

Att korta in de avstånd som uppstår i bebyggelseutvecklingen kan också betraktas som ekonomiskt lönsamt ur ett flertal övriga aspekter. Bilen utgör ett återkommande argument i debatten. Med stigande oljepriser kommer den fossilbränsle drivna bilen att bli en ekonomisk belastning för samhällets invånare. Det är fastslaget att även om biobränslen är på frammarsch för att ersätta de fossila bränslena, kommer de inte ensamma att kunna lösa världens energiförsörjning till transporter¹⁰⁶. De alternativa bränslena samt effektivare fordon, behöver kombineras med ett minskat transportberoende¹⁰⁷. En bra utgångspunkt är att skapa en samhällsstruktur som inte ger ett behov av att röra sig mellan flertalet vitt åtskilda platser i vardagen. Längre avstånd ger också längre vägar, vilket utöver större anläggningskostnader också ger ökade avgifter för underhåll som snöröjning och sophämtning¹⁰⁸.

Med den regionala samhällsstruktur som finns idag är resor dock en del av vardagen¹⁰⁹. Med en tillräckligt tät bebyggelse kan emellertid underlag skapas för en välfungerande kollektivtrafik, vilken kan ersätta många resor med bil. Med en tätare, mer sammanhållen bebyggelse kan även goda underlag skapas för försörjning av bredband, el, fjärrvärme, vatten och avlopp.¹¹⁰ Ligger bebyggelsen tillräckligt tätt, drar husen dessutom mindre energi för uppvärmning än i en glesare bebyggelsestruktur¹¹¹.

Till viss del kan samhällsplaneringen även styra bort anledningarna till många transporter. Genom en större variation inom ett område, det vill säga genom att inte dela upp dem efter funktioner som boende, verksamheter och service, kan flera vardagliga sysslor och behov utföras inom hemmets närområde. Även detta kräver dock befolkningsunderlag, varav funktionsblandning går lite hand i hand med invånartäthet¹¹².

Ett tätt, blandat område, där olika funktioner blandas med boende, är mindre känsligt för förändring, än vad till exempel ett rent bostadsområde är¹¹³. Blandas boendeformerna därtill av olika typer och upplåtelseformer, ökar inte bara möjligheterna till aktivitet i området utan även möjligheterna för olika grupper i samhället att mötas och skapa förståelse för varandra¹¹⁴. På så sätt kan eventuella konflikter förebyggas.

106 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 6

107 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 3

108 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 33

109 Göteborgsregionens kommunalförbund, 2006, s 3

110 Kerstin Elias, 2010-04-08

111 Boverket, 2007, s 19

112 Lena Gerdtsson, 2010-03-22

113 ESPON, s 235

114 Johannes Åsberg, 2010-02-18

Genom att låta bebyggelse sprida sig i landskapet, kan grunder till konflikter gro. Naturliga delar av jordbruksverksamhet, som lukt och flugor, kan driva tvister ända in i rättssal. Det är centralt för en god samhällsplanering att undvika att bygga in sådana framtida konflikter¹¹⁵.

I Sverige har vi idag mycket hårdgjord yta, sett till andel per person¹¹⁶. När en jämförelse gjordes i syfte att se sambandet mellan landets andel hårdgjorda yta och ekonomiska utdelning (BNP), visade det sig att även här var Sverige sämre än det europeiska snittet, det vill säga, utdelningen var lägre¹¹⁷. Det är väl motiverat att ifrågasätta nyttan av de stora andelar hårdgjord yta som täcker svensk mark.

Hårdgjorda ytor hindrar naturlig infiltration av regnvatten, vilket ger förorenat dagvatten. Även om dagvattnet tas om hand och renas, når en viss andel förorenat vatten vårt grundvatten och våra naturliga vattendrag. Bilen, vilken ytorna många gånger är skapade för, bidrar till utsläpp av koldioxid, vilket påverkar växthuseffekten, samt till bildandet av marknära ozon, vilket i sin tur är skadligt för växt- och djurliv och bland annat kan leda till produktionsbortfall inom jordbruket.¹¹⁸

Antalet köpcentra har ökat kraftigt i Sverige. Utöver det faktum att bilen mer eller mindre ses som en given förutsättning för att handla på dessa ställen, domineras de i huvudsak av stora butikskedjor och utbudet är ungefär det samma på centra efter centra. En marknad som underlättar för lokalproduktion och egen verksamhet, skapas inte i de externa köpcentren¹¹⁹. Utvecklingen där allt fler verksamheter, handel och service förflyttas till perifera lägen missgynnar även livet i mindre tätorter, då förutsättningarna för att försörja sig samt utföra vardagliga ärenden flyttas¹²⁰.

...KVALITET

God bebyggd miljö, där städer, tätorter och annan bebyggd miljö utgör en god och hälsosam livsmiljö, är ett nationellt mål i Sverige, genom miljö kvalitetsmålet med samma namn. Enligt målet ska bebyggelsen även medverka till en god regional och global miljö. För att en god bebyggd miljö ska utvecklas krävs en god samhällsplanering.

115 Boverket, 2008, s 17

116 ESPON, s 180

117 ESPON, s 186

118 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 31-33; <http://www.swedish-epa.se/sv/Tillstandet-i-miljon/Luftkvalitet/Marknara-ozon/>, 2010-08-10

119 Länsstyrelsen i Skåne län, 2008, s 60

120 Länsstyrelsen i Skåne län, 2008, s 61

Vad utgör då en god och hälsosam livsmiljö? Ser man till individen, den som ska bo, arbeta och leva på platsen, är faktorer som trivsel, trygghet och social stimulans vitala i en god livsmiljö. För den som ska slå sig till ro, investera i en bostad och kanske bilda familj, kan det handla om ett boende för många år framöver, där faktorerna om möjligt än mer spelar in.

Barnfamiljen kopplas gärna samman med drömmen om ett boende utanför staden, *på landet*, även om det i själva verket många gånger handlar om en förort eller mindre tätort. Drömmar om hur man vill bo är bra, men som miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö förespråkar, så måste bebyggelsen medverka till en god miljö även i ett perspektiv som är större än individens privata intresse, den måste resultera i hållbara lösningar. Boendet utanför staden, vilket ofta utgörs av villor, kan kritiserats för stora markanspråk och högt bilanvändande. Så länge de dåliga konsekvenserna löses, genom att identifiera vad det är med boendeformen som lockar och finna hållbara alternativ, kan emellertid drömmen om livet på landet resultera i hållbara boendialternativ¹²¹.

Då bilen skapar många problem är det önskvärt att utveckla ett samhälle där man har goda möjligheter att färdas med andra medel. För boendet utanför staden finns inspiration att hämta från tiden innan massbilismen, då man samlade bebyggelsen kring de viktigaste funktionerna¹²². Stationer för kollektivtrafik är viktiga funktioner i ett samhälle som idag vill minska bilanvändandet och genom att koncentrera bebyggelsen utanför städerna kring stationer kan ett underlag för ett välfungerande kollektivtrafiksystem skapas.



För en välfungerande kollektivtrafik krävs att ett tillräckligt stort resenärsunderlag skapas kring stationerna.

121 Johannes Åsberg, 2010-02-18

122 Johannes Åsberg, 2010-02-18

Med drömmen om den egna villan följer ofta bilden av en omgärdande, lummig trädgård. Stora villatomter utgör dock problem då de glesar ut bebyggelsen, vilket leder till att områden breder ut sig och tar mer mark i anspråk samtidigt som befolkningstätheten blir låg. Med ett tillräckligt stort invånarantal i ett område kan underlag för samhällstjänster som vårdcentral, äldreomsorg och barnomsorg skapas, vilket bör vägas in i frågan om bebyggelsestrukturens täthet¹²³. Sett ur resurshushållningsaspekt finns det mark som är mer eller mindre lämpad för en glesare bebyggelsestruktur, samt mark som är direkt olämplig. Ju viktigare resurs marken utgör, ju hårdare torde restriktionerna vara. Om exploatering för bebyggelse på en högkvalitativ markresurs anses nödvändig, har den stöd i plan- och bygglagen. Alternativen för bebyggelsestruktur bör emellertid övervägas nog, för att åstadkomma ett så yteffektivt alternativ som möjligt.

För att gynna socialt liv i de offentliga miljöerna, behövs en viss täthet i bebyggelsestrukturen, för att generera ett visst antal människor¹²⁴. För att liv ska uppstå utomhus, utanför byggnadernas avskärmande väggar, krävs även ett antal aktiviteter som ger folk anledning att gå ut samt anledning att dröja kvar¹²⁵. Socialt liv mellan hus är en självfödande process, om människor och anledningarna för dem att gå ut är spridda över för stora områden blir processen negativ, inget händer, eftersom inget händer¹²⁶.

Under bara de senaste årtiondena har vi lyckats göra oss väldigt ensamma. Vi bor i väl tilltagna bostäder, barnen i familjen ska så tidigt som möjligt ha egna rum, vi sitter knappt ens ner tillsammans runt middagsbordet. Även om vi kanske inte inser det, har vi sociala behov som behöver tillfredställas genom att umgås. Att vi är beredda att betala hundra kronor för en enkel fika då vi samtidigt kan få lite mänsklig värme, visar något på vad vi är beredda att ge för att hamna i ett socialt sammanhang. Att kunna mötas är jätteviktigt, det kan ses som grunden för ett bra samhälle.¹²⁷ Med en god bebyggelsestruktur behöver vi dock inte köpa till oss en timmes socialt umgänge över en latte. Det sociala livet kan skapas genom att folk möts i vardagen, på väg till affären för att köpa mjölk, till dagis för att hämta barnen eller på en promenad under lunchrasten. För att det ska vara möjligt krävs dock promenadvänliga avstånd och ett varierat utbud, vilket i sin tur återigen kräver en viss täthet och blandning.

Ett samhälle som är mer anpassat till människan och mindre anpassat till bilen, kan ge mer folk i de offentliga miljöerna, då tidigare bilanvändare

123 Kerstin Elias, 2010-04-08

124 Stähle, 2009

125 Gehl, 2006, s 77

126 Gehl, 2006, s 75

127 Olsson (red), 2009, s 10



För barnens frihet är det viktigt att föräldrarna känner sig trygga i att lämna dem utan uppsikt.

väljer andra alternativ som att gå, cykla eller åka kollektivt. Men den minskade trafiken ger också en attraktivare miljö, vilken lockar fler till vistelse¹²⁸. Färre bilar ger också en säkrare miljö, vilket ökar barns frihet att röra sig utan föräldrarnas uppsikt¹²⁹. Att föräldrarna känner sig trygga i att lämna barnen utan uppsikt, är ett krav för denna frihet. Utöver den säkerhetsrisk bilen för med sig i ett bilanpassat samhälle, inskränks tillgängligheten för de som inte har körkort, vilket hårdast drabbar barn och ungdomar, äldre och funktionshindrade¹³⁰.

Drar man tät, yteffektiv stad till sin spets, får man ett hav av sammanträngda skyskrapor, likt det på Manhattan i New York. Tanken på en sådan bebyggelseutveckling här i Sverige kan göra att ett och annat skeptiskt ögonbryn höjs, då det kraftigt avviker från det boende som många efterfrågar och redan befintlig struktur troligtvis inte möjliggör anläggandet av en intilliggande Central Park. Ett lugnande besked för dessa skeptiker är att en hög, tät bebyggelsestruktur inte fungerar i våra bredgrader, då de höga byggnaderna skulle kasta långa skuggor över varandra samt rummen mellan sig och skapa kalla, ogästvänliga miljöer¹³¹.

Att bygga högt och glesare för att få in ljus skapar avstånd. I distanserna uppstår gärna svåransvända ytor, vilkas kvalitet kan ifrågasättas. Ytor som saknar tydliga ägandegränser kan lättare drabbas av skadegörelse och kriminalitet¹³². De ibland odefinierbara ytorna skapar därmed inte bara avstånd, de kan även bidra till en minskad trygghetskänsla i samhället.

I kontrast till att det kan finnas obehagskänslor kopplade till platser som är storskaliga och kalla, som ett svenskt Manhattan kan tänkas bli, finns det välbehagskänslor kopplade platser som är mer småskaliga. Den intimitet och värme vi kan känna till personer vi står nära, tenderar till att överföras på platser där byggnaderna står nära och har behagliga proportioner¹³³. Det finns forskning som visar att fastigheter som ligger längs småskaliga gator och har plats för butiker och små verksamheter är de som stiger mest i värde, vilket tyder på att småskalig, blandad bebyggelse är värd att satsa på¹³⁴. Då faktorer som utemiljöns proportioner, användningsmöjligheter och närklimate, kvaliteter vilka är ett måste för en trivsamt miljö, vägs in i bebyggelsestrukturens utformning, visar det sig att måttligt höga huskroppar

128 Gehl, 2006, s 77

129 Stadsbyggnadskvaliteter Göteborg, 2008, s 61

130 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 34

131 Gehl, 2006, s 92

132 Bell et al., 1978, s 286

133 Gehl, 2006, s 69

134 Olsson (red), 2009, s 13

kan ge lika hög befolkningstäthet som höga hus¹³⁵. Småskalighet och täthet behöver alltså inte tala emot varann, utan kan gå hand i hand.

Den täta blandstaden likställs ofta med just en småskalig kvartersstruktur. Det är dock en ensidig bild, som kan nyanseras genom att ifrågasätta vad det är som eftersträvas. För att blandning ska uppstå och ett socialt liv ska bildas i det offentliga rummet, är det viktigt att det möjliggörs av bebyggelsens struktur och innehåll. Verksamheter, detaljhandel, service och bostäder av olika slag bör skapa ett underlag av människor i ett område under dygnets alla timmar för att variation och trygghet ska uppstå. För att socialt liv ska skapas i utemiljöerna måste möten ske, strömmarna av människor bör därför ledas till utvalda stråk¹³⁶.

För att en tät stad ska vara kvalitativ, behöver den emellertid glesa inslag. Därav kan man inte förenkla diskussionen kring samhällets bebyggelsestruktur till att handla om tätt eller glest. När tät bebyggelse skapar intensitet, behövs utglesningar som lugna andningshål, i form av öppna platser och parker.¹³⁷ En tät bebyggelse utesluter därmed inte grönytor, tvärtom, den ökar behovet av dem och att bevara och utveckla grönytorna är en viktig utmaning vid förtätning¹³⁸.

Grönstrukturens vikt för att skapa en trivsamt miljö ska inte underskattas. Parker möjliggör den täta blandstaden, tack vare att de skapar miljökviteter som gör att människor vill bo kvar sida vid sida med kommersiella verksamheter. Försummas boendekvaliteterna drivs sprawl-effekten på och innerstaden töms på boende.¹³⁹ I USA har så kallade *donut cities* skapats just genom att kvaliteterna i centrum försummas. Tendenser i sådana städer, som Detroit, Atlanta och Nashville, är att de växer spretigt med förorter i periferin, medan storstäder med levande stadskärnor istället växer mest inåt. Det har visat sig att städer med goda, levande innerstäder i många fall har gamla strukturer, etablerade innan 1900-talet. Exempel är London, New York och Köpenhamn.¹⁴⁰

...HÄLSA

Man talar om stadens puls, ett positivt uttryck som beskriver det myllrande folkliv och rika händelseförlopp som en tät bebyggelse kan bidra till. Intensiteten har dock en baksida. De många intrycken kan leda till en

135 Stadsbyggnadskvaliteter Göteborg, 2008, s 31

136 Gehl, 2006, s 101

137 Lindholm, 2003

138 Ståhle, 2008

139 Ståhle, 2008

140 Ståhle, 2009

överbelastning hos den som vistas i miljön. Saknas möjlighet att styra över händelsefrekvensen, när, vart och om man ska stöta ihop med någon, kan det leda till stress.¹⁴¹ Andningshål i en tät bebyggelsestruktur, som parker och andra offentliga platser där man kan fly undan stadens puls, är därför inte bara viktiga ur trivselaspekt, utan rent av nödvändiga för den allmänna folkhälsan.

Utanför staden kan en annan utemiljö erbjudas, med vidsträckta vyer över öppna landskap. Vistelse i naturliga miljöer har en återhämtande effekt på oss människor och även om tillgängligheten i landskapen ibland kan vara begränsad, kan de ändå ha en lugnade inverkan, då det räcker att betrakta dem för att effekten ska fås.¹⁴² Vikten av att bevara grönytor för rekreation och välmående är därför lika stor inne i staden som utanför den.

Att ha utsikt över ett grönområde och möjlighet till utevistelse på sin arbetsplats har visat sig vara viktigt för individens hälsa. Forskning visar att ju mer man vistas i grönområden i sitt dagliga liv, desto mindre stressad upplever man sig vara. Hur mycket tid man överlag spenderar ute i grönområden är i sin tur starkt kopplat till avståndet till dem, där en kritisk gräns ligger kring trehundra meter. För att tillfredställa människans behov bör grönområdena även besitta vissa kvaliteter. Åtta kvalitetskaraktärer har identifierats: rofylld, artrik, vild, rymd, privat, allmänning, social och kultur. Områden som besitter alla åtta karaktärerna har visat sig vara mycket uppskattade och välanvända. En plats behöver inte alltid erbjuda samtliga åtta karaktärer, men möjliggör att tillfredställa fler människors behov, ju rikare i variation den är.¹⁴³



Att det finns grönområden för rekreation och återhämtning är av stor betydelse för människans hälsa.

141 Bell et al., 1978, s 314

142 Bell et al., 1978, s 47-48

143 KSLA, 2005, s 7-9

Ett vanligt tankesätt är att naturen måste skyddas från staden, som vill nagga den i kanten. Ett mer kreativt förhållningssätt är att försöka integrera naturen i samhällsplaneringen¹⁴⁴. Genom att ge markerna utanför staden en tydligare roll än reservmark för exploatering, kan skyddet för dem tänkas öka. I Köpenhamns fingerplan från 1947, som varit viktig för stadens utveckling, har grönstrukturen en tydlig roll som kilar mellan bebyggelsens fingrar och planens tankegångar används än idag¹⁴⁵.

En tätare samhällsplanering underlättar arbetet för att grönytor för närrekreation, såväl som friluftsliv och naturvård, ska bevaras¹⁴⁶. Det ligger väl i linje med miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö, som även förespråkar att natur- och kulturvärden skall tas till vara och utvecklas¹⁴⁷. En tätare struktur gynnar också fysisk aktivitet. Människor är mer fysiskt aktiva i promenadvänliga bostadsområden än i områden som är mer bilanpassade. Det kan skilja upp till sjuttio minuters nyttig rörelse per vecka, oberoende av individuella faktorer, och beror framförallt på hur människor väljer att utträtta sina vardagsärenden.¹⁴⁸ Brist på fysisk aktivitet kan leda till sämre hälsa. Den som åker bil till jobbet löper femtio procent större risk att drabbas av hjärtinfarkt än den som går, cyklar eller åker kollektivt. Försämrad folkhälsa ger ökade kostnader för både samhälle och företag.¹⁴⁹

Bebyggelsestrukturens inverkan på den dagliga dosen motion märks redan i tidig ålder, då många barn skjutsas med bil till dagis, skola, träning och kompisar. De senaste tjugo åren har antalet barn som går till fots till skolan minskat drastiskt. I början av 80-talet promenerade nästan alla lågstadielever till skolan men 2006 hade den siffran sjunkit till sextiosju procent. Långa avstånd och osäkra vägar på grund av omfattande biltrafik ses som två viktiga orsaker till det frekventa skjutsandet. Tiden i bilen går inte bara ut över barnen, utan även föräldrarna och deras fritid, då de blir så kallade taxiföräldrar¹⁵⁰. Utöver minskad fysisk aktivitet och ökad olycksrisk, bidrar biltrafiken också till buller och luftföroreningar i den byggda miljön¹⁵¹. Föroreningarna kan i sin tur leda till luftvägsinfektioner, astma och lungcancer¹⁵².

144 Stadsbyggnadskvaliteter Göteborg, 2008, s 42

145 http://www.mim.dk/Nyheder/Pressemeddelelser/2007/2007-01-18_Fingerplan_2007.htm, 2010-08-10

146 Kerstin Elias, 2010-04-08

147 <http://www.miljomal.nu/15-God-bebyggd-miljo/>, 2010-08-10

148 Stadsbyggnadskvaliteter Göteborg, 2008, s 61

149 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 33

150 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 34-35

151 Boverket, 2007, s 18

152 Svenska Naturskyddsföreningen, s 31

Motion och vistelse i gröna miljöer har stor betydelse för befolkningens välbefinnande. Vid byggprojekt är det därför viktigt att inte försämma möjligheterna för rekreation i goda utomhusmiljöer. Då det byggs bland befintlig bebyggelse, det vill säga vid förtätning, finns det många marker att ta i anspråk istället för parker, som markparkeringar, utspelade skyddszoner och före detta industrimark.

Studier har visat att förtätning rent av kan ha en positiv inverkan på grönytetillgången. Vid undersökningar i Stockholm uppgav mer än var tredje person i vissa förorter att de upplevde en brist på tillgång till parker och naturområden, medan färre än var sjätte innerstadsbo sa sig uppleva brist på samma efterfrågade grönytor.¹⁵³ Faktisk tillgång behöver alltså inte vara det samma som upplevd tillgång. Istället kan tät stad innebära mer park, när man ser till parkernas tillgänglighet¹⁵⁴. Detta faktum tyder också på att det borde gå att förtäta vissa förorter och samtidigt öka grönområdenas kvalitet och tillgänglighet¹⁵⁵.

I Stockholm har det även visat sig att stadsdelar som är både täta och gröna har högre fastighetsvärden, bättre hälsotal samt större blandning av boya och lokalyta¹⁵⁶. De täta, gröna stadsdelarna tycks vara välmående områden. Det finns såväl ekonomiska som sociala och miljömässiga skäl till att förtäta storstäderna. Lika viktigt är att man samtidigt lyckas behålla och utveckla grönområdena. Den hållbara staden är således både tät och grön¹⁵⁷.

MEN...

Även om det finns många vinster att hämta med en tätare samhällsstruktur, så finns det också risker som måste tas i beaktande. Minskat bilanvändande, förtätningar och en bild av rutnätskvarter gör att fokus lätt hamnar på staden. *The compact city* kallas ibland bilden av en stad där man är mycket återhållsam med expansion i ytterkanterna, för att istället låta bebyggelsen bli allt tätare inom stadens befintliga gränser¹⁵⁸. Visionen om *the compact city* är enkel och kan på så sätt vara lätt att föreställa sig. Tillåts bilden bli alltför enkel kan hållbarhetsaspekten i den täta, kompakta staden komma att reduceras till en enda fråga – resurshushållning¹⁵⁹. Då hållbarhetsfrågorna är betydligt fler än så, är det viktigt att debatten inte får landa i en ensam fråga.

153 Ståhle, 2008

154 Ståhle, 2005, s 188

155 Ståhle, 2008

156 Ståhle, 2009

157 Ståhle, 2008

158 Rådberg, 2003 a

159 Rådberg, 2003 a

Idag har vi en befintlig bebyggelsestruktur i Sverige som kan tyckas ha sina brister, men det är fortfarande den strukturen den fysiska planeringen måste utgå från. Att riva hela områden för att ersätta dem med ny bebyggelse enligt samtida teorier innebär stora risktaganden. Det har genom historien genomförts flera projekt som inneburit större samordnade rivningar i svenska stadscentrum¹⁶⁰. Därmed har stora delar kulturarv försvunnit¹⁶¹. Ett av de mest omtalade och ifrågasatta fallen utgör Klarakvarteren i Stockholm, där gamla slitna men nog så levande kvarter revs för att ge plats åt ett modernt Stockholms city¹⁶². Då man tar bort befintliga områden tar man inte bara bort byggnader utan också deras innehåll. För boende i området riskerar man att förstöra sociala nätverk såväl som viktiga faktorer för känslan av identitet¹⁶³.



För att förtätning ska vara möjlig, kan rivning av befintlig bebyggelse anses nödvändig, men rivningen bör äga rum först efter en noggrann avvägning av vad ingreppet innebär.

Samhällsplaneringen får inte fastna i att sträva efter en viss struktur, som en rutnätsstad, utan bör istället se till vilka kvaliteter man vill uppnå och hur strukturen kan bidra till det¹⁶⁴. Att bygga i en befintlig struktur försvårar byggprocessen, men kan med goda lösningar ge bra resultat. Förtätning bör inte förenklas genom att landa i slentrianmässigt gluggförtätande, där det byggs på tillgängliga tomter efter minsta motståndets lag, då det sällan

160 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 12-13

161 ESPON, s 227

162 http://www.sfv.se/cms/showdocument/documents/sfv/kulturvarden/2009_01/klara_en_angelagenhet_for_staten_bjornen_och_loen.pdf, 2010-08-10

163 Bell et al., 1978, s 355

164 Stähle et al., 2008

bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling av bebyggelsestrukturen¹⁶⁵. Långsiktighet i såväl val av bebyggelseutformning som placering av bebyggelse är viktiga delar för en hållbar samhällsutveckling.

En stor utmaning för samhällsplanerarna är den tradition av småskalig villabebyggelse som vi har i Sverige. Utöver den låga yteffektiviteten skapar denna typ av bebyggelse generellt sett ett högt bilberoende, vilket i sig har en negativ inverkan på miljön och det sociala livet. Trots bristerna i att bidra till ett hållbart samhälle, kan man emellertid inte bortse från att villabebyggelsen utgör ett högt eftertraktat boende. En grundläggande fråga för samhällsplaneringen är därmed hur efterfrågan och attraktivitet kan förenas med samtliga dimensioner av hållbarhet¹⁶⁶. Tät stad förenar inte alla gånger dessa intressen. Trädgårdsförstad kan eventuellt ses som ett mellanting mellan den täta innerstaden och den glesa villamattan, där flera intressen skulle kunna förenas. Utmärkande för trädgårdsförstaden är en småskalig, småstadsmässig struktur med traditionella gator och en blandad bebyggelse med små flerfamiljshus, radhus och friliggande småhus. Hellerau i tyska Dresden liksom Hampstead i London är tidiga europeiska exempel som idag intresserar framstående nyurbanister.¹⁶⁷

Att göra bebyggelsen utanför staden, som förorter och tätorter, hållbar är minst lika viktigt som att göra städerna hållbara. De utgör en stor andel av bebyggelsen och så lär det se ut även i framtiden. Historien visar att tidigare stora förtätningsprojekt aldrig har lyckats bromsa upp förortsexpansionen, utan snarare driver på den¹⁶⁸. Ekonomi är en viktig faktor i utvecklingen. När stadskärnan växer stiger markens värde då attraktiviteten i området ökar, vilket leder till att bostadspriserna i centrum skenar iväg¹⁶⁹. För

Tyska Hellerau är en tidig trädgårdsförstad som idag intresserar inom New Urbanism.



-
- 165 Stähle, 2009
166 Rådberg, 2003 b
167 Rådberg, 2003 b
168 Rådberg, 2003 b
169 Stähle, 2008

att göra situationen mer hållbar och för att skapa mänsklig mångfald, kan det vara idé att titta på möjligheten att föra in statliga ekonomiska subventioner¹⁷⁰.

För att möjliggöra mänsklig blandning i ett område, är det viktigt att bostäderna attraherar olika sociala grupper genom alternativ av såväl boendekostnad som storlek och upplåtelseform. Förtätningar på tidigare industritomter har resulterat i flera intressanta stadsbyggnadsprojekt under senare år. För att bygga bostäder på gammal industrimark krävs dock ofta en sanering av marken, vilket är kostsamt¹⁷¹. Kostnaderna riskerar att driva upp tomtpriserna tillika bostadspriserna.

I diskussionen kring förtätning är det lätt att fokus hamnar på bostäder. Det får dock inte glömmas bort att förtätning för att skapa en blandning kräver plats för mycket mer än bara boende, som kontor, småföretagare, viss industri, handel, skolor och äldreomsorg.¹⁷² För att fungera som en levande blandstad har det konstaterats att strukturen utöver att vara tät och grön, vilket tidigare diskuterats, också behöver vara sammankopplad¹⁷³.

Att tät stad skulle resultera i hållbar bebyggelseutveckling har kritiserats för att inte lämna plats åt kretsloppsanpassning¹⁷⁴. Plats för bland annat odling och vatteninfiltration efterlyses, vilket kräver viss uppluckring. Samtidigt visar tidigare nämnda undersökningar från Stockholm att täta innerstäder kan ge bättre upplevd tillgänglighet av grönstruktur än glesare förorter, vilket tyder på att en för uppluckrad struktur kan ha en negativ inverkan på upplevelsen av tillgänglig grönstruktur. En tolkning är därmed att den hållbara staden borde vara en måttligt tät stad med gröna markreserver¹⁷⁵. På dessa grönytor kan nytta kombineras med nöje, dagvattenhantering och viss odling kan samsas med möjligheter för avkoppling och motion. Även husens väggar och tak kan utnyttjas för att ge ökad grönska, platser för rekreation och absorbering av regnvatten. Under omvandlingen av Västra Hamnen, från industri- och hamnområde till en ny tät stadsdel med boende, handel och verksamhet, har Malmö stad lyft miljöfrågorna och använt en grönytefaktor. Det har bland annat resulterat i en hög andel gröna väggar och tak samt öppna dagvattensystem.¹⁷⁶



Öppna dagvattensystem kan placeras mitt inne i storstaden och samtidigt utnyttjas i rekreativt syfte.

170 Olsson (red), 2009, s 13

171 Lena Gerdttsson, 2010-03-22

172 Kerstin Elias, 2010-04-08

173 Stähle, 2009

174 Rådberg, 2003 b

175 Rådberg, 2003 b

176 Jan-Olof Jönsson, 2010-03-16; <http://www.malmo.se/Medborgare/Miljo-->

[hallbarhet/Miljoarbetet-i-Malmo-stad/Projekt--natverk/Projekt/Vastra-Hammen---Bo01/Utemiljo.html](http://www.malmo.se/Medborgare/Miljo--hallbarhet/Miljoarbetet-i-Malmo-stad/Projekt--natverk/Projekt/Vastra-Hammen---Bo01/Utemiljo.html), 2010-08-10

Att vid förtätning bygga på grönytor är något man gärna undviker. Ser man till närförorterna är det dock i stor utsträckning just grönområden som erbjuder tillgänglig mark för bebyggelse¹⁷⁷. Då vissa förorters grönområden enligt undersökningar upplevs som svårtillgängliga, är det möjligt att en välplanerad bebyggelse, som tar vissa delar grönyta i anspråk, kan förbättra strukturen på såväl bebyggelsen som det gröna och därmed öka såväl dess tillgänglighet som kvalitet.

Det finns både för- och nackdelar med den regionförstoring som sker idag. Då företag drar sig mot städerna finns det fortfarande möjlighet att bo kvar på landsbygden och i mindre tätorter, genom att pendla in till arbetetstillfällena.¹⁷⁸ För att utvecklingen ska vara ekologiskt hållbar krävs dock att de dagliga transportererna har låg inverkan på miljön. För den sociala hållbarheten bör den regionala utvecklingen inte dras till sådan spets att rena bostads- respektive arbetssamhällen skapas. Ett renodlat område ger endast liv- och rörelse, vilket gynnar socialt liv och skapar trygghet, under en viss del av dygnet och står under resten av tiden tom likt en sovstad.

En hållbar samhällsutveckling hänger inte enbart på utvecklingen av bebyggelsestrukturen. Att förändra befintliga strukturer kommer att ta tid, och tiden är knapp. Det ekologiska fotavtrycket är ett mått på människans inverkan på miljön, kopplat till hennes livsstil och konsumtionsmönster som förbrukning av el, olja, varmvatten, konsumtionen av mat och kläder samt produktion av avfall. Individens dagliga val är minst lika viktiga för att vi ska skapa en god omvärld för oss och för kommande generationer.¹⁷⁹

KAN VISION BLI VERKLIGHET MED ETT INDEX?

Fram till år 2050 förväntas världsbefolkningen öka med cirka två miljarder invånare, vilket motsvarar en tillväxt på drygt trettio procent, från dagens sju till nio miljarder invånare¹⁸⁰. Redan idag lever en stor andel av Jordens befolkning under knappa förhållanden, svält och boende i slumområden är en del av alltför många vardag. Även om Sverige idag är ett i jämförelse välmående land, krävs en stor medvetenhet om den globala situationen för att landet ska utvecklas i en hållbar riktning. Att skapa bostäder för en växande befolkning och samtidigt hushålla med markresurser för produktion av nödvändigheter som livsmedel och energi är en utmaning som bör antas på största allvar.

177 Ståhle, 2009

178 Boverket, 2007, s 18-19

179 Rådberg, 2003 a, s 36-37

180 <http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/fao/pressrelease/view/jordbruket-fram-till-2050-utmaningarna-som-kommer-329104>, 2010-08-10

Det finns idag intentioner till att bygga tätare än vad som gjorts under de senaste årtiondena i Sverige. Många kommuner har visioner som inkluderar förtätningar såväl som skapande av tät blandstad. Den faktiska utvecklingen visar dock många gånger ett annat resultat, vilket beror på en lång rad olika anledningar. Inledningsvis i detta examensarbete nämndes idén om huruvida ett kompletterande verktyg likt ett täthetsindex skulle kunna underlätta planeringsprocessen och bidra till en mer hållbar utveckling. Då det står klart att flera skäl till varför visioner om tätare bebyggelse inte alltid når verklighet ligger utanför ramarna för själva planeringsprocessen, kan ett täthetsindex inte ses som lösningen med stort D, men kanske just som ett kompletterande instrument.

FAKTORER SOM UTGÖR HINDER PÅ VÄGEN MELLAN VISION OCH VERKLIGHET

- Diffus lagstiftning
- Brist på regional planering
- Lång planprocess
- Översiktsplaner är endast vägledande
- Dyrt att hålla översiktsplaner uppdaterade
- Enformig bild av blandstad
- Storskalig byggtradition
- Dominans av stora byggtreprenörer
- Funktionalismens arv
- Kraftig anpassning efter bilen
- Väl tilltagna boendeytor
- Markägarförhållanden
- Markpriserförhållanden
- Köpcentrens frammarsch
- Drömmen om livet på landet
- Bilden av den ohälsosamma staden
- Rädsla för konflikter
- Inget skydd för jordbruksmark
- Stort kommunalt tillväxtintresse
- Produktion i skuggan av exploatering
- Inverkan av normer och regler

Faktorerna diskuteras i avsnittet *När vision och verklighet inte möts*.

För att ta fram en lämplig beräkningsmodell är det viktigt att ifrågasätta vad målet med indexet är. Namnet täthetsindex ger klang av att markhushållning ska ges första prioritet. Som det visat sig är hushållning med markresurser bara en av många vinster som finns att hämta i en tätare bebyggelsestruktur och det är bara en av flera aspekter som bör tas i beaktning för en hållbar utveckling. En beräkningsmodell för en hållbar bebyggelsestruktur, vilket vitsen med ett index är, torde emellertid kallas något annat än just täthetsindex, då det bör ha sin tonvikt på ett flertal för målet viktiga faktorer. Här kommer beräkningsmodellen härnäst att refereras till som indexet, kort och gott.

För att främja såväl långsiktighet som kvalitet och hälsa, behöver bebyggelsestrukturen besitta fler egenskaper än fysisk täthet. Många kommunala visioner talar om en blandstad. Genom att bena i vad det är man vill få ut av blandstaden kan egenskaper som bebyggelsen bör besitta och skapa plats för identifieras. Det är viktigt att tänka just i egenskaper och inte fysiska objekt. Även om gågatan Las Ramblas fungerar väl i Barcelona, blir resultatet inte det samma om man applicerar en liknande gata i Norrköping eller Östersund¹⁸¹.

*Vad är det man önskar
erhålla ur en viss bebyggelse-
struktur? Det är viktigt att
tänka i egenskaper och inte
fästa sig vid fysiska objekt.*



Bilden av den täta blandstaden kan kopplas samman med att man vill undvika urban sprawl, som kännetecknas av vidsträckta, enformiga områden där bilen är ett mer eller mindre måste för att uträtta dagliga bestyr. En amerikansk studie pekar på fem huvudkomponenter, vilka leder till urban sprawl: stora likartade villaområden, externa köpcentra, kontorsparker, vid utspridning av allmänna byggnader samt vägarna, vilka binder samman de fyra första komponenterna¹⁸². Ytterligare en amerikansk studie pekar på åtta olika faktorer, vars låga värde indikerar sprawl¹⁸³.

181 Olsson (red), 2009, s 7

182 Duany et al., 2000, s 5-7

183 Galster et al., 2001, s 687-704

ÅTTA BETYDELSEFULLA FAKTORER FÖR 'URBAN SPRAWL'

density – täthet

tal över bostäder per ytenhet

continuity – kontinuitet

sammanhängande följd i bebyggelsestrukturen

concentration – koncentration

grad av sammanhållen bebyggelse inom ett område

clustering – gruppering

grad av bebyggelsekoncentration till ett antal mindre områden inom ett område

centrality – centralt läge

bebyggelsens avstånd till historiskt eller senare utvecklat centrum

nuclearity – antal centra

bebyggelsens utveckling kring ett eller flera likvärdiga centra

mixed uses – varierad användning

grad av variation av markanvändning inom ett område

proximity – närhet inom ett område

avstånd till annan markanvändning inom ett område

Se vidare Galster et al., 2001.

I beräkningsmodellen som hör samman med de åtta faktorerna är *continuity* och *mixed uses* uteslutna, då fokus ligger på bebyggelsens struktur inom ett begränsat, kvadratisk område. Modellen har applicerats på tretton amerikanska storstäder. Genom att lägga stora rutnät över stadskartorna, har städernas egenskaper utefter de sex bebyggelsefaktorerna bit för bit kunnat identifieras. Resultaten kopplades sedan till stadskartan i ett geografiskt informationssystem, GIS. Då medeltal för varje kategori summerats för att få index över situationen i samtliga städer, stod det klart att New York hade högst och därmed bäst värde, följt att Philadelphia och Chicago, medan Atlanta, Miami och Detroit hade lägst värden och därmed högst förekomst av urban sprawl.¹⁸⁴

184 Galster et al., 2001, s. 704-708

Det används idag ett antal olika beräkningsmodeller runt om i Sverige. Bruttototal, nettototal, exploateringsgrad, vad många av dem har gemensamt är att de fokuserar på bostäder och övrig bebyggelse per ytenhet. Tanken med att ta fram en ny beräkningsmodell är just att tillföra någonting nytt, något som saknas. Indexet kan tänkas fungera som ett redskap under planarbetet, i dialoger, skisser, utvecklingar och granskningar för såväl tjänstemän på kommuner och länsstyrelser som politiker och allmänhet. En viktig egenskap indexet bör besitta är enkelhet, redskapet ska förenkla och underlätta, inte krångla till. Det finns redan ett antal regler och normer att ta hänsyn till, vilka inte alla gånger gör processen lättare, och det är önskvärt att ett nytt index inte försvårar arbetet ännu mer¹⁸⁵.

Av de listade orsakerna till varför intentionerna om tätare och mer blandad bebyggelse inte alltid faller ut i den faktiska utvecklingen, finns inte en punkt som rakt av kan översättas till en faktor för en indexberäkning. Däremot kan några av punkterna påverkas indirekt av ett index, om det tar hänsyn till förändringar som listan antyder behövs. En sådan punkt utgör samhällets kraftiga anpassning till bilen. Alternativt resande samt uteslutning av resbehov kan gynnas av en bebyggelsestruktur som erbjuder lättillgänglig kollektivtrafik, säkra gång- och cykelmiljöer, arbetsplatser och daglig service nära boendet samt överlag kortare avstånd. En annan punkt som indirekt kan tänkas påverkas av ett index utgör rädslan för konflikter. I dagens samhällsplanering anses vissa problem vara lösta genom att avstånd skapas, andra eventuella konflikter undviks när det väljs att inte blanda verksamheter och boende eller boende av olika slag och upplåtelseform. Faktorer som uppmärksammar variationen kan bidra till att blandningen ökar och att eventuella konflikter verkligen hanteras genom att mötas, inte bara undvikas. Ytterligare punkter ett index kan bearbeta utgör storskaligheten samt enformigheten i byggandet. Genom att även efterfråga variation i storlek, lokalutbud eller ålder på bebyggelsen kan förhoppningsvis skalan brytas ner något och blandningen öka. När faktorer ska tas fram kan inspiration även hämtas från den amerikanska beräkningsmodellen över urban sprawl. Modellen utgår från positiva, eftersträvarvärda punkter, vilket även indexberäkningen för tät och blandad bebyggelse bör göra.

En viktig faktor för en god samhällsutveckling utgör rummen mellan bebyggelsen, offentliga rum som gator, grönområden och allmänna mötesplatser. De offentliga rummen bör enligt teorier besitta egenskaper som många gånger kanske avgörs bättre i kvalitativa bedömningar än i en kvantitativ indexberäkning, som hur rörelser ska ledas, vart mötesplatser ska placeras eller hur en park ska utformas, för att det sociala livet ska

gynnas. Då utemiljöns egenskaper hänger väl samman med huskropparnas storlek och placering, såväl som deras innehåll, bör den gynnas av en med bebyggelsen samspelt planering. I indexet skulle möjligtvis tillgängligheten på grönområden kunna beröras som en faktor, då det verkar finnas en kritisk gräns i maximiavstånd. Samtidigt verkar strukturen spela stor roll för den upplevda tillgängligheten. En särskild grönstrukturplanering kan övervägas för att säkerställa rimliga avstånd mellan grönområden, förbättra tillgängligheten och stärka en långsiktig planering för utemiljön. Kanske skulle grönområden utpekade i en sådan strukturplan kunna kopplas till indexet, då till exempel genom en avståndsfaktor, för att öka helhetsperspektivet i samhällsplaneringen.

FÖRSLAG PÅ FAKTORER FÖR ETT INDEX FÖR TÄT & BLANDAD BEBYGGELSE

- Avstånd till större station för kollektivtrafik
- Avstånd till service
- Antal bostäder
- Antal verksamheter
- Antal skilda boendetyper
- Antal skilda upplåtelseformer
- Antal byggherrar

Meningen med ett index är att det ska hjälpa, inte stjälpa. Det ska fungera som ett verktyg, inte ett facit. Faktorerna kan betraktas som checkpunkter i en lista, vilken ska bidra till att nå ett uppsatt mål. Ju högre värde varje punkt får, ju större är chansen att resultatet blir lyckat. Om samtliga värden summeras ihop till ett index skapas dock ett antal problemfaktorer att ta hänsyn till. Det finns en risk att ett index kan ses som ytterligare ett led i en lång process och att man försöker avverka det steget så snabbt som möjligt. För att nå ett uppsatt målvärde finns risken att bara vissa faktorer prioriteras. Ett annat problem är att värdenas storlek varierar kraftigt faktorerna sinsemellan, vilket kan försvåra en jämförelse mellan olika områden när värdena lagts samman till ett index. Ett sätt att lösa problematiken på är helt enkelt låta bli att summera värdena till ett enda index och istället bestämma miniminivåer på varje faktor utefter situationen på platsen.

Då platser kan se ut och fungera på så många olika sätt och då indexet ska vara applicerbart på såväl befintliga bebyggda miljöer som på jungfrulig mark, behöver målvärdena vara platsspecifika. Indexen kan kopplas till översiktsplan för att förtydliga en kommuns planer och visioner. Det kan

då tänkas bli lättare att föra dialoger, då det råder klarhet i vad kommunen i fråga verkligen menar med förtätning eller villabebyggelse. Med ett på förhand uppsatt målvärde för ett index kan även länsstyrelsernas granskningsarbete underlättas, då det med tydliga mål är lättare att se om målen uppfylls eller ej. Storleken för ett område med ett och samma index, begränsas lämpligtvis av hur långt man önskar att samma karaktärsdrag ska sträcka sig bland bebyggelsen.

För att ta fram lämpliga indexvärden kan man bolla med frågan *Vad är hållbart?* Att sätta några exakta värden på det känns smått omöjligt. Då målet med ett index inte är att skapa ett facit, behövs heller inga exakta siffror. Ett system där man strävar efter att nå ett uppsatt minimivärde istället för att landa på ett precist nummer lämpar sig därför bättre. Men hur kommer man fram till lämpliga minimivärden? Till frågan *Vad är hållbart?* hör nya frågor som *Hur tätt är tillräckligt tätt?* och *Hur blandat är tillräckligt blandat?* Ett svar på frågorna är att målet är nått när de dåliga konsekvenserna inte längre uppstår. Att bygga bort alla dåliga konsekvenser som följer med en viss bebyggelsestruktur går säkerligen inte i en handvändning, men genom att satsa på de stora frågorna kan man komma en bra bit på vägen. En god idé kan vara att se sig om i världen efter områden att inspireras av¹⁸⁶. Vad är det till exempel som gör att nyurbanister fascinerats av trädgårdsförstäder som Hellerau och Hampstead? Finns det egenskaper från New York som går att applicera i en svensk småstad? Vilka faktorvärden har referensplatserna? Hjulet behöver inte uppfinnas på nytt, finns det en plats man önskar efterlikna kan man fundera över vad det är som gör den platsen speciell.

En viktig roll för bebyggelsen, om trafikbehovet ska minska, är att skapa underlag för lokala utbud. Därmed föds ytterligare frågor. *Hur många barnfamiljer krävs i ett område för att ge underlag för barnomsorg på platsen? Hur många äldre behövs det i samma område för att även kunna erbjuda en god äldrevard?* Vart går smärtgränsen för dessa boendes tolerans på gångavstånd till en lokal dagligvarubutik? Svar till hur tätt som är tillräckligt tätt bör kunna födas genom dessa och liknande frågor.

I Tyskland har ett fenomen kallat *Baugemeinschaft*, byggemenskap, uppstått. Det går ut på att flera privatpersoner går samman för att bygga sina hem i ett gemensamt flerbostadshus.¹⁸⁷ Principen kanske inte kan användas i en indexberäkning, men kan fortfarande fungera som inspirationskälla. Då de boende är högst delaktiga i processen, från idéskisser och ritningar till färdigställande, förs nya idéer in i byggandet och variationen ökar.

186 Lena Gerdtsen, 2010-03-22

187 <http://www.baugemeinschaft.org/>, 2010-08-10

Privatpersonerna kan även välja att lämna plats för verksamhetslokaler, så att variationen ökar ytterligare. Baugemeinschaft-konceptet har inspirerat bostadsrättsföreningen *Urbana Villor* i Malmö till att stapla villalika våningar ovanpå varandra, i ett försök att svara på önskan att bo med de kvaliteter en villa erbjuder, inne i den täta stadsbebyggelsen¹⁸⁸. För att nå en hållbar utveckling gäller det att bryta gamla mönster och hitta nya vägar att gå.

För att en indexmetod ska kunna bli lyckad, krävs att det samtidigt som det finns en öppenhet för nya idéer finns en tydlig målbild över vad det är man strävar efter. Tät blandstad får inte bli ett uttryck som det slängs med till höger och vänster till innebörden är borta, visionen behöver vara klar för att alla ska kunna sträva åt samma håll. Med målbilden i bakhuvudet under planeringen kan konsekvenser av beslut vilka inte gynnar en levande blandstad, som att till exempel bygga tätare men placera garage i hela bottenplanen, förhoppningsvis anas och bearbetas. I en sådan arbetsmiljö, där det är tydligt vad man strävar efter, kan ett index möjligtvis fungera som ett kompletterande verktyg och bidra till en mer hållbar utveckling.



För att kunna kombinera villans kvaliteter med hållbarhetsaspekter som finns att hämta ur en tätare samhällsstruktur, krävs en öppenhet för nya idéer kring arkitektur.

188 http://www.byggindustrin.com/inga-kompromisser---bade-urbant-och-gron_7096, 2010-08-10

DISKUSSION

En hållbar utveckling bygger på enkla grundprinciper om man ser till Brundtlandsrapportens definition av begreppet – hållbar utveckling är en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra framtida generationers möjligheter att tillgodose sina behov¹⁸⁹. Att vi ska leva och ha det gott, utan att sabotera kommande generationers möjligheter att ha det bra, kan ses som ett självklart mål att sträva efter. Att nå målet är dock inte lika enkelt och självklart som definitionen.

ATT STYRA MOT EN HÅLLBAR UTVECKLING I POLITIK OCH PLANERING

Klart står att även om de lagar och visioner som lägger grunden för svensk samhällsplanering förespråkar en god och långsiktig utveckling för såväl bebyggd som obebyggd miljö så kan de tolkas på flera sätt, vilket leder till att den faktiska utvecklingens hållbarhet stundtals kan ifrågasättas. Intentionerna är goda, men under vägens gång från vision till färdigställd bebyggelse ligger ett antal hinder, vilka försvårar arbetet med att nå utstakad riktning. Få av dessa vägbulor uppstår vid planerarnas ritbord, varvid ett nytt planeringsverktyg likt ett index inte kan ses som lösningen på alla problem. Många av de utmaningar som uppstår är konsekvenser av politiska beslut, där viljan att vara en god boendekommun med god ekonomi är en drivande faktor som i hög grad påverkar samhällsutvecklingen. Jag syftar bland annat på utbredningen av ren villabebyggelse och det faktum att många kommuner verkar sträva efter en etablering av extern handel. Den starka viljan att erhålla befolkningens förtroende under kommande mandatperiod, kan göra det svårt för ansvariga politiker att ta i med hårdhandskarna och fatta beslut som kan anses vara drastiska angående bebyggelseutvecklingen, men som sett ur ett längre perspektiv kan vara nödvändiga för en hållbar utveckling.

Det kommunala planmonopolet kan ses som både gott och ont. Det underlättar för varje kommun att styra sin utveckling, samtidigt som det bidrar till att helhetslösningarna kanske inte alltid blir de bästa. Sett till en hållbar samhällsutveckling är det riskfyllt att begränsa sig till att se till utvecklingen inom varje fristående kommun, då varken människa eller natur tar hänsyn till dess gränser. De initiativ som tagits till regional planering, trots att det inte finns nåt laga krav på sådan, tyder på att det finns ett behov av gränsöverskridande planeringsarbete. Region

189 http://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd15/media/backgroundunder_brundtland.pdf, 2010-04-21

Skåne utgör ett exempel på hur landstinget omvandlats till att bli en organisation med ett bredare ansvar än de för landstinget klassiska hälso- och sjukvårdsfrågorna, däribland regionala samhällsplaneringsfrågor¹⁹⁰. Att på politisk nivå sprida beslutsansvaret för samhällsplaneringen kan ge fördelar då den partipolitiska sammansättningen bland de ansvariga varierar på kommunal- och landstingsnivå. Ett visst parti behöver vid delat politiskt ansvar för känsliga frågor inte känna sig såpass utsatt att det drar sig för att fatta långsiktiga beslut som på kort sikt skulle kunna vändas emot partiet, vilket kan gynna en hållbar samhällsplanering.

Regional planering och samverkan kan utövas på en rad olika sätt. En omvandling av landsting till region är inte nödvändig. GR, Göteborgs-regionens kommunalförbund, utgör ett annat exempel på hur samverkan över kommungränserna kan ske¹⁹¹. Länsstyrelserna runt om i landet fungerar som statens förlängda arm i respektive län och i samhällsplaneringsfrågor har de flera roller, då de dels för diskussioner och tar fram skriftligt underlagsmaterial, dels granskar handlingar med syftet att se till statens allmänna intressen såsom hushållande av markresurser. Att Sveriges kommuner har huvudansvaret för den fysiska planeringen bygger på att vi har ett samhällssystem som vi inte önskar vara alltför toppstyrt, varvid länsstyrelsens gentemot granskning kompletterande arbete med att föra dialoger och ta fram underlagsmaterial är viktigt¹⁹². Eftersom en kommun inte måste följa de intentioner de angivit i sin översiktsplan, kan det vara svårt för en granskande myndighet likt länsstyrelsen att komma med krav på förändring när de anser att kommunen inte följer sina uppsatta mål. Vid god dialog kan intentionerna kring en hållbar utveckling förankras i de



Ur de politiska beslut som fattas för att tillfredställa befolkningens behov kan hållbarhetsmässiga utmaningar uppstå, varvid god dialog är av stor vikt.

190 <http://www.skane.se/templates/Page.aspx?id=137507>, 2010-10-28

191 <http://www.grkom.se/grinnehallsmeny/styrningledning.4.5f30b95110fd8ec51a800079.html>, 2010-10-28

192 Louise Andersson, 2010-04-06

fysiska utvecklingsplanerna så att de vid granskningskedje följer uppsatta mål. Ett regionalt samverkansorgan har inte samma lagliga möjligheter att påverka planförslag vid samråd som länsstyrelsen, men kan föra de för besluten underliggande diskussionerna. Med dialogerna gäller det att nå de som fattar betydande beslut, det vill säga inte bara tjänstemän, utan även politiker.

INDIVIDENS ANSVAR

Då politikernas beslut fattas med intentionerna att tillfredsställa befolkningen, är varje individs leverne och önskningsar i det långa loppet av betydelse för vår samhällsutveckling. Även om politiker och övriga verksamma inom samhällsplanering som arkitekter, fysiska planerare, landskapsarkitekter och så vidare bär ett stort ansvar, är de långtifrån ensamma om arbetet för en hållbar utveckling och dess koppling till den fysiska bebyggelseutvecklingen. Alla bär vi ett ansvar för hållbar utveckling, i våra arbetsliv och inte minst som privatpersoner. För att förändringar ska kunna ske så att vi går i riktning mot en mer hållbar utveckling krävs insikt hos gemene man om den problematik som finns, samt hur vi bidrar till den innan problemen kan bearbetas. Diskussionen och tankarna kring hur vårt leverne samt våra önskningsar påverkar samhällsutvecklingen är därför viktiga att sprida, för att väcka reflektion och medvetenhet inte bara hos politikerna utan även hos grundkuggarna i hela maskineriet, nämligen individerna.

Många svenskar drömmer om ett boende i ett eget hus utanför staden, vilket påverkar samhällsplaneringen i allra högsta grad, då många kommuner strävar efter att vara goda boendekommuner och därmed vill svara på det upplevda behov som finns¹⁹³. En viktig del i drömmen om livet på landet, verkar den egna trädgården vara, vilken bidrar till att bebyggelsestrukturen glesas ut mellan husen. Samtidigt kan man under en promenad i ett svenskt samhälle se hur allt fler verkar hårdgöra stora ytor av sina trädgårdar med stenkross, sjösten och betongplattor i olika former. Vill folk trots allt inte ha trädgård, har de inte tid för att sköta den eller anser de sig av någon anledning behöva stora hårdgjorda ytor utomhus? Jag upplever det som att trädgården för många villaägare har blivit ett måste som framkallar ångest istället för rofylldhet, så man hårdgör ytorna för att slippa känna tvånget över att klippa gräsmattan eller rensa ogräs i rabatten. Kanske är det då inte så dumt att se till alternativ till villamattan, där man kan dela ansvaret för en trädgård med andra eller låta allmänna grönytor och parker bli ens frizon som rymmer fotbollsspel såväl som plats för återhämtning?

193 Johannes Åsberg, 2010-02-18

Forskning visar att grönytor är viktiga för var mans hälsa, så väl vistelse i dem som betraktelse av dem¹⁹⁴. Därför måste de få plats bland bebyggelsen, men möjligheterna är många. Trots drömmen om livet på landet vill kanske alla inte ha en stor, omgärdande, privat grönyta likt villaområdets trädgård, vilket ökar betydelsen av goda, allmänna grönområden. Den upplevda tillgängligheten av dessa grönytor verkar hänga samman med bebyggelsens struktur, vilket antyder att man skulle kunna förtäta bebyggelsen genom att ta en del grönytor i anspråk för att förbättra tillgängligheten och kvaliteten på den övriga utemiljön¹⁹⁵. Många offentliga grönytor är idag värda att ifrågasättas, på grund av bristande kvalitet, bristande underhåll och bristande användning, ytor som en gång tillkommit för att skapa avstånd från vägar, industrier eller rent av blivit över. En rädsla för att grönområden ska försvinna vid förtätning är därmed befogad, men jag har funnit efter att ha talat med ett antal kommunala planerare att intensionerna i sådana fall är att ta just ytor med låg kvalitet och få användningsområden i anspråk. Det finns till exempel avståndsskapande ytor som har spelat ut sin roll, då verksamheter förändras och utvecklingen har gått framåt. Vad gäller trafikbuller tror jag att mycket går att lösa med dagens teknik. Jag har åkt på en högtrafikerad gata i Seattle som gick rakt igenom en byggnad. Det tyder på att det finns byggnadstekniska lösningar som gör att man inte måste bygga bort oljud med svåransända dödytor vilka glesar ut våra samhällen.



De betydelsefulla grönytorerna behöver inte omgärda var mans bostad i form av privata trädgårdar. Bland tätare bebyggelse kan gemensamma grönytor lämna rum för såväl odlingsglädje som aktiviteter och återhämtning.

194 KSLA, 2005, s 7-9

195 Stähle, 2005

TÄTHET OCH HÅLLBARHET

Att ta ytor inom befintlig bebyggelsestruktur i anspråk, att förtäta, leder oundvikligt in på frågor kring täthet. När man talar om vad som är god täthet i bebyggelsestrukturen kopplat till hållbarhet har arbetet visat att det är viktigt uppmärksamma den struktur som tätheten bildar och koppla dess hållbarhet till olika aspekter. Sett till Brundtlandsrapportens definition som talar om människans behov är den sociala aspekten väldigt viktig för vad som är lyckad respektive mindre lyckad utveckling, då människans välmående är ett högt prioriterat behov. Beroende på hur man bygger och vad man lämnar plats för i såväl byggnader som emellan dem, skapas förutsättningar för den sociala hållbarhetsdimensionen tillika den bebyggda miljöns välmående, vilket Jan Gehl diskuterar i sin bok *Life between buildings (Livet mellem husene)*¹⁹⁶. Liv mellan husen kan ses som en viktig förutsättning för ett fullgott socialt liv. Visst kan man bjuda in folk till sitt hem och möta arbetskamrater varje dag på jobbet och på så sätt ha ett socialt umgänge, men de spontana mötena i vardagen i rörelsen från en plats till en annan tycks tillföra en extra dimension i den sociala tillvaron. Jan Gehl talar också om en skillnad mellan *liv mellan hus* och *liv runt hus*, där rena villaområden tenderar att ge liv runt hus¹⁹⁷. Till skillnad från liv mellan hus, ger liv runt hus få spontana möten i vardagen. En mindre lyckad utveckling av bebyggelsestrukturen sett till Jan Gehls teorier, leder till ett blekt folkliv i de offentliga miljöerna, vilket missgynnar befolkningen såväl som bebyggelsemiljön. Så när diskussionen förs kring vad som är lagom tätt i bebyggelsestrukturen kontra för tätt, bör man istället omformulera frågeställningarna och diskutera vilka strukturer som gynnar respektive missgynnar människans behov, där den sociala aspekten utgör en viktig roll.

Täthet handlar om mycket mer än täthet i bebyggelsestruktur. Man kan fråga sig vad det är man vill åstadkomma och då kanske det finns andra begrepp som passar bättre, som närhet och att skapa underlag. Täthet i bebyggelse kan i sin tur leda till täthet bland människor och händelser och leda till närhet till service, kollektivtrafik och allmänna grönytor. Då många kommuner verkar arbeta utifrån en vision om en tät blandstad där liv mellan husen verkar vara underförstått, är det viktigt att få fram vilka faktorer som ska ligga tätt och vad det är som ska blandas, för att kunna bygga in och lämna plats för det. Ambitionerna kring förtätning i sin tur behöver inte innebära att man fyller igen obebyggda gluggar inom en bebyggd struktur, utan kan lika gärna innebära att man ökar kapaciteten i redan befintlig bebyggelse. Vid ett besök i Vancouver, Kanada, bodde jag

196 Gehl, 2006

197 Gehl, 2006, s 46

hos en vän vars lägenhet var en omgjord källare i ett villakvarter. Hennes lägenhet visade sig vara långt ifrån den enda av denna typ, vilken utgör ett bra exempel på hur olika upplåtelseformer och storlekar på bostäder kan blandas inom ett område. För att sådana omvandlingar av källare ska vara möjliga här i Sverige är förståelsen hos gemene man för problematiken som utgör bakgrunden till förtätningsprocessen ytterst viktig. Ett annat exempel på ökad boendeyta och variation är att inreda vindar, då främst i städernas flervåningshus, idéer som bland annat diskuteras i Malmö stads dialog-pm *Så förtätar vi Malmö*¹⁹⁸. För variationens skull är det viktigt att tänka mer än boendeförtätning och även skapa plats för handel, kontor, verksamheter, skolor och så vidare, sådant man önskar att blanda i området¹⁹⁹.

Fokus i bebyggelsediskussionen hamnar lätt på städer och tätorter. En bakomliggande orsak är att land ska bevaras, då stad är beroende av land och vice versa. Inte bara stadens fysiska utbredning utan hur man väljer att bygga upp staden med till exempel handel, påverkar livet på landsbygden. Externa köpcentra lockar bilburna kunder från staden såväl som landsbygden, vilket drabbar handeln i de mindre tätorterna²⁰⁰. Slås livsmedelsaffärerna igen på landsbygden får det tydliga följderna för livet i de drabbade orterna och visionen om en levande landsbygd missgynnas. Fortsätter utvecklingen med handeln i de externa köpcentren lär det bara vara en tidsfråga innan även livet i stadskärnorna far illa. Utöver det faktum att människor koncentreras till de perifera lägena så att lokal handel drabbas, klingar det ur hållbarhetsaspekt illa att skapa platser dit man färdas med bil enbart för att konsumera. Utvecklingen av en levande landsbygd tillika levande städer torde istället gynnas av goda möjligheter för lokal handel och service. Sådana möjligheter skapas först och främst av ett tillräckligt stort befolkningsunderlag inom rimligt avstånd, det vill säga gärna inom gång- och cykelavstånd, så att möten sker och biltrafiken minskar. Det innebär att många samhällen kan behöva expandera för att skapa ett sådant underlag. En hållbar, yteffektiv samhällsutveckling innebär inte att samhällen ska sluta expandera och ta ny mark i anspråk, men det måste ske på ett klokt sätt. I vissa lägen behöver man vara mer restriktiv än andra sett till de värden marken besitter, men i samtliga samhällen är det väl värt att se till utvecklingsalternativ som ger närhet och goda underlag inom ett område.

198 <http://www.malmo.se/Medborgare/Bo--bygga/Stadsbyggnadskontorets-trycksaker/pagefiles/Fortatning-Dialog-PM.pdf>, 2010-10-28

199 Kerstin Elias, 2010-04-08

200 Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, s 40

Bilen har i detta arbete något orättvist hängts ut som den stora boven när man ser till övriga transportalternativ, som även de tar plats, förbrukar energi och avger föroreningar. Anledningen till att bilen fått så mycket uppmärksamhet är att viss fokus har lagts på hur samhällsplaneringen påverkar människans vardag, där bilen idag utgör en viktig del. Transporter som sker med lastbilar, flygplan, båtar och tåg spelar också en viktig roll för samhällets hållbarhet och bör bearbetas i ett större perspektiv. För att biltrafiken ska kunna avta krävs dels att transportbehovet minskar, men också att förflyttning med mer hållbara medel underlättas. Genom att utgå från en stationsnära planering kan underlag för en god kollektivtrafik skapas. Med teknikens utveckling kan bilar tas fram, vilka drivs på andra energimedel än oljebaserade och därmed kan ses som mer hållbara transportalternativ. Faktum kvarstår dock att bilen påverkar samhällsutvecklingen negativt på fler sätt än med sina avgaser. Den utgör ett smidigt och bekvämt färdmedel, men kan bidra till ökade avstånd, skapa barriärer och inverka på det sociala livet i utemiljöerna. Även om bilens miljöpåverkan minskas kan den fortfarande utgöra ett hot mot den hållbara utvecklingen. För en levande landsbygd spelar emellertid bilen en oerhört viktig roll idag och för många som bor i perifera lägen sett till kollektivtrafiken är bilen nödvändig för att vardagen ska fungera. Bilen bör därför inte utrotas ur vårt samhälle, men visheten i en utveckling som tar bilen och en hög användning av denna i framtiden för given kan ifrågasättas.

STEG PÅ VÄGEN - ARBETSSÄTT OCH FÖRSÖK

Vad gäller framtagandet av ett index och dess möjligheter att bidra till en hållbar utveckling gäller det att se till hur ett sådant verktyg skulle kunna bidra till att vision blir verklighet. Det finns idag redan ett antal beräkningsmodeller som används runt om i landets kommuner, vilka ser till antal boende eller bostäder inom ett område. En ny beräkningsmodell måste tillföra något nytt och bör därför fokusera på något annat än ren boendetäthet. Då den täta blandstaden är en vanligt förekommande vision, kan dess eftersträvnsvärda kännetecken tänkas utgöra faktorer i en sådan beräkningsmodell, för att den ska fungera som ett underlättande verktyg. Ett problem som uppstår är att det är många faktorer som bidrar till en lyckad tät blandstad och därför är det svårt att få fram ett enda konkret indexvärde, vilket tanken från början var med indexet. Faktorer som avstånd till station för kollektivtrafik, avstånd till service, antal verksamheter och bostäder, antal skilda boendetyper och upplåtelseformer samt antalet olika byggherrar inom ett område, lämpar sig egentligen mer att ställas upp i en slags checklista med ett minimivärde för varje faktor snarare än ett index där värdena ska summeras ihop till en enda

faktor. I arbetet kallas modellen för enkelhetens skull ändå för ett index, men egentligen stämmer ordet checklista eller tabell bättre överens med hur jag i efterhand kommit att betrakta ett eventuellt nytt verktyg. En checklista med uppsatta minimivärden för faktorer som är betydelsefulla för att visionen ska bli verklighet kan tänkas fungera som ett bollplank i planprocessen, under såväl diskussioner som praktiskt planarbete och senare även vid granskning. Om alla faktorer ska summeras till ett enda indexvärde, riskerar man att en faktor prioriteras på bekostnad av de andra hållbarhetsaspekterna, för att få upp totalsumman på enklast möjliga sätt så att man snabbt kan arbeta vidare. Då verktyget ska hjälpa till i processen, inte stjälpa, får det inte upplevas som ytterligare ett led i planprocessen som man helst bara vill avverka fortast möjligt. Det tror jag talar för att ha flera målvärden istället för ett enda, vilket kan tänkas komplicera processen istället för att underlätta den. Ytterligare en fördel med att låta varje faktor stå för sig själv är att det blir lättare att anpassa verktyget efter platsens specifika behov, genom att lägga till eller ta bort faktorer ur listan.

Att utgå från en hypotes kan både hjälpa och stjälpa ett arbete under dess gång. Under detta examensarbete arbetade jag utifrån tanken att ett nytt planeringsverktyg kallat täthetsindex skulle kunna bidra till en mer hållbar samhällsplanering, vilket läste mig vid tanken att framtagandet av ett nytt verktyg var nödvändigt. Det visade sig under arbetets gång att många faktorer påverkar planeringens faktiska utgång, varav få beror på själva planprocessen, där verktyget var tänkt att användas. Bakgrundsundersökningen kring vad hållbar utveckling egentligen innebär för svensk planeringspraktik samt kopplingen till det faktiska planeringsarbetet kan i slutändan ses som den huvudsakliga vinsten med detta arbete, för mig som student på väg ut i arbetslivet samt för den läsare som vill reflektera kring problematiken som berörs. Jag ställer mig i efterhand något tveksam till vilken inverkan ett nytt verktyg likt en checklista kommer att få, men jag anser att det fortfarande kan vara värt att ge idéerna ett försök i verklighetens planeringspraktik, då det kan förtydliga innebörden av bebyggelsens innehåll och struktur för verkställandet av visioner samt leda till förändringar.

Förändringar. Utvecklingen idag är inte hållbar. För att den ska bli det krävs förändringar. Stora förändringar. Små förändringar. Många förändringar. För att det ska vara möjligt krävs att samtliga inblandade parter inser problematiken och vad de själva behöver göra. Utvecklingen kommer inte att bli hållbar bara för att avstånden kortas in i den fysiska planeringen. Den kommer inte heller att bli hållbar bara för att variationen bland bebyggelsen ökar. Alla bär vi ett ansvar. Det är svårt att förstå de stora förändringar som väntar. Om fyrtio år, när dagens åttioåringar är redo att gå i pension, kommer världsbefolkningen att ha ökat med trettio procent. Ytterligare två miljarder människor ska få plats på jordklotet. Den pågående globala utvecklingen talar för att problematiken kommer göra sig allt mer synlig i Sverige. Om produktionsmöjligheterna för jordbruket beräknas minska med tjugo respektive trettio procent i Asien respektive Afrika lär vi svenskar påverkas. Om havsnivån stiger lär vi påverkas. Om en ökande världsbefolkning ska rymmas på krympande landytor, lär vi påverkas. Import- och exportförhållanden lär ändras radikalt. Folk kan tvingas bli klimatflyktingar. Det måste finnas utrymme för omvandlingar. Därför kan vi inte låta bebyggelsen sprida ut sig mer än nödvändigt även om vi idag bor i ett land med tillsynes gott om plats. Därför behöver diskussionen kring den problematik kopplad till hållbarhet i samhällsplaneringen som detta arbete berör föras vidare, så att förändringar kan ske.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

OTRYCKTA KÄLLOR

Muntliga källor

Andersson, Louise, landskapsarkitekt på landsbygds- och samhällsbyggnadsavdelningen, Länsstyrelsen i Skåne län, samtal, 2010-04-06

Elias, Kerstin, arkitekt på Göteborgsregionens kommunalförbund, samtal, 2010-04-08

Gerdtsen, Lena, samhällsbyggnadschef i Svedala kommun, samtal, 2010-03-22

Holmgren, Lars-Erik, utredningssekreterare på stadsbyggnadskontoret i Lund, samtal, 2010-03-11

Jönsson, Jan-Olof, arkitekt på stadsbyggnadskontoret i Malmö, samtal, 2010-03-16

Åsberg, Johannes, samordnare för YIMBY Göteborg, samtal, 2010-02-18

Elektroniska källor

Boverket, 2007, *God bebyggd miljö*. Tillgänglig på <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2008/God-bebyggd-miljo/> 2010-08-10

Boverket, 2008, *Landsbygd i förändring*. Tillgänglig på <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2008/Landsbygd-i-forandring/> 2010-08-10

ESPON, Bengs (red) & Schmidt-Thomé (red), *Urban-rural relations in Europe*. Tillgänglig på http://www.espon.eu/main/Menu_Projects/Menu_ESPON2006Projects/Menu_ThematicProjects/urbanrural.html 2010-08-10

Expropriationslag (1972:719). Tillgänglig på <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19720719.htm> 2010-08-10

Galster et al. Wrestling sprawl to the ground, *Housing Policy Debate*, Vol. 12, No. 4 (2001). Tillgänglig på <http://www.informaworld.com/smpp/title~db=all~content=g920623411> 2010-08-10

Göteborgsregionens kommunalförbund, 2006, *Uthållig tillväxt*. Tillgänglig på <http://www.grkom.se/grinnehallsmeny/styrningledning/radslag/radslag3/uthalligtillvaxt.4.248c1d11a301de99b80002120.html> 2010-08-10

Göteborgs stad, 2008, *Stadsbyggnadskvaliteter Göteborg*.

Tillgänglig på http://www.goteborg.se/wps/portal/!ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gjU-9AjyMvYwMDSycXA6MQFxNDPwtTI39HY6B8pFm8s7ujh4m5j4GBhYm7gYGniZO_n4dzoKGBpzEB3X4e-bmp-gW5EeUAL_CDow!!/dl3/d3/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/wps/wcm/connect/goteborg.se/goteborg_se/politikoorganisation/organisation/fackforvaltningar/stadsbyggnadskontoret/art_n300_polorg_sbk_stadsbyggnadskvaliteter?contentIDR=d8e9fa004bb6ffc2ba7fbf0996ba7dd9&useDefaultText=0&useDefaultDesc=0 2010-08-10

Göteborgs stad, 2009, *Översiktsplan för Göteborg – sammanfattning*.

Tillgänglig på <http://www.goteborg.se/wps/portal/oversiktsplan> 2010-08-10

Jordbruksverket, 2006, *Exploatering av jordbruksmark vid bebyggelse- och vägutbyggnad 1996/98-2005*. Tillgänglig på http://www.jordbruksverket.se/download/18.e1469c10f5834b42b80005191/Exploat+jordbruksmark_061214.pdf 2010-08-10

KSLA, 2005, *Friluftsliv – Framtid – Folkhälsa*, Årgång 144, nr 8. <http://www.svensktfriluftsliv.se/media/Friluftslivframtidfolkhalssa.pdf> 2010-08-10

Länsstyrelsen i Skåne län, 2006a, *Byggande på landsbygden i Skåne – Hot eller möjlighet?* Tillgänglig på http://www.lst.se/skane/Publikationer/Rapporter_trycksaker/2006/2006_10.htm 2010-08-10

Länsstyrelsen i Skåne län, 2006b, *Hushållning med åkermark?* Tillgänglig på http://www.lst.se/NR/rdonlyres/35B829C8-BA59-4EEE-917F-A14C24186A73/0/hushallning_med_akermarkakermark.pdf 2010-08-10

Miljöbalk (1998:808). Tillgänglig på <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19980808.htm#K3> 2010-08-10

Plan- och bygglag (1987:10). Tillgänglig på <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19870010.HTM> 2010-08-10

SOU 2009:45, *Områden av riksintresse och miljökonsekvensbeskrivningar*. Tillgänglig på <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/55/54/0b6ae720.pdf> 2010-08-10

SR P1, 2009-12-08, *Förtätning av städerna*. Tillgänglig på <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1637&artikel=3291158>
2010-08-10

Stähle, Alexander, 2008-12-21, Den hållbara staden är både tät och grön, *Svenska Dagbladet*. Tillgänglig på http://www.svd.se/kulturnoje/understrecket/den-hallbara-staden-ar-bade-tat-och-gron_2231003.svd 2010-08-10

Stähle, Alexander, 2009, Den gröna storstaden, *Arkitekten*, mars 2009. Tillgänglig på <http://www.arkitekt.se/s48941> 2010-08-10

Stähle et al., 2008, Glöm rutnätet!, *Arkitekten*, juni 2008. Tillgänglig på <http://www.arkitekt.se/s34928> 2010-08-10

Svenska Naturskyddsföreningen, 2006, Kummel, Linda, *Den glesa staden*. Tillgänglig på <http://www.naturskyddsforeningen.se/om-oss/rapporter/klimat/> 2010-08-10

<http://www.baugemeinschaft.org/>, Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.boverket.se/Bygga--forvalta/Bygg--och-konstruktionsregler-ESK/Boverkets-byggregler/Allmant-om-BBR-/> Tillgänglig 2010-08-10

http://www.byggindustrin.com/inga-kompromisser---bade-urbant-och-gron_7096, Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.dengodajorden.se/index.php?s=8+hg+mj%C3%B6> Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.grkom.se/grinnehallsmeny/styrningledning.4.5f30b95110fd8ec51a800079.html> Tillgänglig 2010-10-28

http://www.lansstyrelsen.se/skane/amnen/Samhallsplanering/Lansstyrelsens_roll_i_planeringen.htm Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/amnen/Samhallsplanering/Oversiktsplan/> Tillgänglig 2010-08-10

http://www.lansstyrelsen.se/skane/amnen/Samhallsplanering/Oversiktsplan/Halsa_och_sakerhet.htm Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.lansstyrelsen.se/skane/amnen/Samhallsplanering/Oversiktsplan/Riksintressen.htm> Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.lyricspedia.com/malvina-reynolds/little-boxes-lyrics/>
Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.malmo.se/Medborgare/Miljo--hallbarhet/Miljoarbetet-i-Malmo-stad/Projekt--natverk/Projekt/Vastra-Hammen---Bo01/Utemiljo.html> Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.miljomal.nu/15-God-bebyggd-miljo/> Tillgänglig 2010-08-10

http://www.mim.dk/Nyheder/Pressemeddelelser/2007/2007-01-18_Fingerplan_2007.htm Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.mynewsdesk.com/se/pressroom/fao/pressrelease/view/jordbruket-fram-till-2050-utmaningarna-som-kommer-329104> Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/europeiska-landskapskonventionen.html> Tillgänglig 2010-08-10

http://www.sfv.se/cms/showdocument/documents/sfv/kulturvarden/2009_01/klara_en_angelagenhet_for_staten_bjornen_och_loen.pdf Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.skane.se/templates/Page.aspx?id=137507> Tillgänglig 2010-10-28

<http://www.skane.se/templates/Page.aspx?id=139378> Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.stockholm.se/trangselskatt> Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.sweden.gov.se/sb/d/12958> Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.swedishepa.se/sv/Tillstandet-i-miljon/Luftkvalitet/Marknara-ozon/> Tillgänglig 2010-08-10

<http://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd15/media/backgrounder-brundtland.pdf> Tillgänglig 2010-08-10

TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERATUR

Bell et al., 1978, *Environmental psychology*, femte upplagan, Philadelphia

Duany et al., 2000, *Suburban nation – The rise of sprawl and the decline of the American dream*, New York

Gehl, Jan, 2006, *Life between buildings*, sjätte upplagan, Köpenhamn

Lindholm, Gunilla, 2003, Vi ser inte staden för bara hus och parker! i Rådberg et al, Tätt eller glest - trender och åsikter om god stadsplanering. *Gröna fakta*, nr 1, SLU Movium Alnarp

Länsstyrelsen i Skåne län, 2008, *i blandstaden*.

Länsstyrelsen i Skåne län, 2009 a, *Bostadsläget i Öresundsregionen. Slutrapport*.

Länsstyrelsen i Skåne län, 2009 b, *Landskapet som mål och medel*.

Nyström, Louise, 2003, Staden som idealtyp, *Arkitektur*, nr 7

Olsson, Titti (red), 2009, Odlastaden, *Movium-Bulletinen*, nr 3-4

Qviström, Mattias (red), 2008, *Nordiska studier av stadsnära landskap*, SLU Landskap Trädgård Jordbruk, Alnarp

Qviström, Mattias (red), 2009, *Stadsnära landskap i samhällsplaneringen – meddelanden från en nordisk konferens*, SLU Landskap Trädgård Jordbruk, Alnarp

Rådberg, Johan, 2003 a, Den hållbara staden – en ohållbar vision? *Arkitektur*, nr 7

Rådberg, Johan, 2003 b, Hållbar stad – kompakt eller grön? i Rådberg et al, Tätt eller glest - trender och åsikter om god stadsplanering. *Gröna fakta*, nr 1, SLU Movium Alnarp

Ståhle, Alexander, 2005, *Mer park i tätare stad: teoretiska och empiriska undersökningar av stadsplaneringens mått på friytetillgång*, Arkitekturskolan, KTH, Licentiatavhandling Stockholm : Tekniska högskolan, Stockholm

Svala, Catharina, 2009-08-25, Lukt och allergi – vem har tolkningsföreträde? *ATL*, nr 59

FOTO OCH ILLUSTRATIONER

Framsida - *Busshållplats i Seattle, USA*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-05-05

Sidan 11 - *Motorväg utanför Seattle, USA*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-05-07

Sidan 12 - *Stad möter jordbrukslandskap, Kronetorp, Burlövs kommun*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2009-08-28

Sidan 19, till vänster - *Skyline över Seattle, USA*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-05-05

Sidan 19, till höger - *Bostadsbebyggelse utmed gata, Hellerau, Tyskland*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2008-04-06

Sidan 22 - *Kulturlandskap i Åsens by, Aneby kommun*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2009-05-14

Sidan 23 - *Ofta förekommande symbol för arbetet med att förena tre hållbarhetsaspekter*

illustration: Eva-Marie Samuelson, 2010-08-30

Sidan 26 - *Gata i Jakriborg, Staffanstorps kommun*

foto: Marie Malmström, 2010-08-03

Sidan 27 - *Nerlagd livsmedelsbutik i Horred, Marks kommun*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-07-13

Sidan 32 - *Parkeringsplats framför biografkomplex, Winnipeg, Kanada*

foto: Joséphine Tardy, 2009-11-08

Sidan 35 - *Svensk idyll i Åsens by, Aneby kommun*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2009-05-14

Sidan 36 - *Nybyggt villaområde i Råby, Lunds kommun*

foto: Joséphine Tardy, 2009-02-25

Sidan 37 - *Nötkreatur på Ekeröds gård, Hörby kommun*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2009-10-09

Sidan 40 - *Bostadsentré i Västra hamnen, Malmö*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2009-12-07

Sidan 47 - *Snöig gång- och cykelbana i Horred, Marks kommun*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-01-06

Sidan 49 - *Busshållplats i Seattle, USA*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-05-05

Sidan 51 - *Barn spelar landhockey på gatan, Vancouver, Kanada*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-05-03

Sidan 53 - *Rekreation i Hågadalen, Uppsala*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2007-10-20

Sidan 56 - *Rivningstomt i Seattle, USA*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-05-06

Sidan 57, till vänster och höger - *Trädgårdsförstaden Hellerau, Tyskland*

foto: Karolina Bjerler, 2008-04-06

Sidan 58 - *Öppet dagvattensystem vid Potsdamer Platz, Berlin, Tyskland*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2009-11-22

Sidan 61 - *Vy från gamla vattentornet i Landskrona*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2005-12-05

Sidan 66 - *Smakprov på nytänkande arkitektur, Amsterdam, Holland*

foto: Joséphine Tardy, 2009-04-19

Sidan 70 - *Valplakat utmed riksväg 41, Horred*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-09-13

Sidan 72 - *Park med kolonilotter, Seattle, USA*

foto: Eva-Marie Samuelson, 2010-05-06

